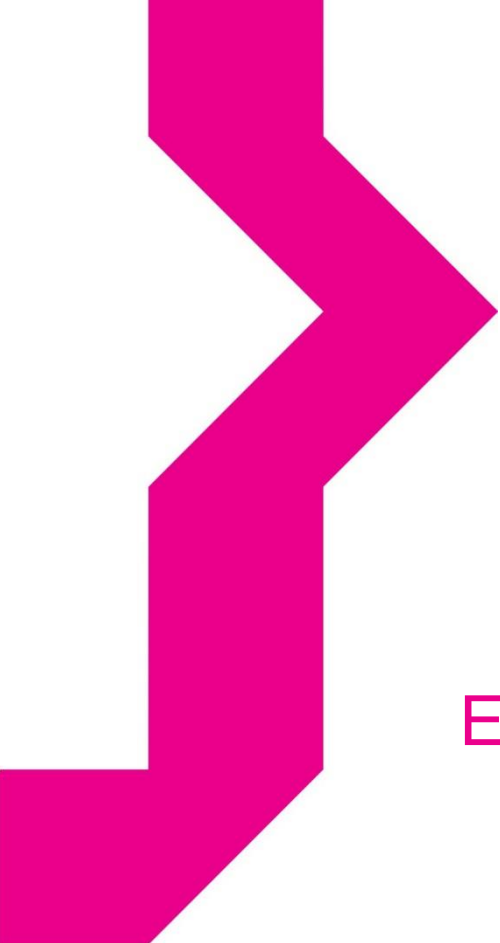

Etika válečného konfliktu

František Burda

Tato e-kniha vznikla v rámci realizace projektu
Strategický rozvoj Univerzity Hradec Králové,
reg. č. CZ.02.2.69/0.0/0.0/16_015/0002427.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Recenzent: Lukáš Jeník, Ph.D.

Tento text slouží jako učební pomůcka studentům Pedagogické fakulty Univerzity Hradec Králové.

ISBN 978-80-7435-859-3 (online; pdf)

Toto dílo podléhá licenci Creative Commons 4.0
CC-BY-SA 4.0 – Uveďte původ – Zachovejte licenci
<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Základní informace o předmětu

Vyučující: ThLic. František Burda, Ph.D.

Kontakt: frantisek.burda@uhk.cz

Hodinová dotace přímé výuky: x hodin

Hodinová dotace e-learningu: x hodin

Úvod do studia předmětu

Předkládaný text poskytuje seznámení se základními filozofickými a mezinárodněprávními prameny pro etické posuzování použití síly ve válečných konfliktech a v boji proti terorismu. Reflektuje filozofické a teologické principy možnosti hodnocení válečného konfliktu. Podrobněji si všímá pohledu na válku a použití síly v křesťanské tradici a vývoje evropského pohledu na přijatelnost válečného konfliktu. Dále analyzuje vliv medií na možnost etického posuzování dané problematiky (práce s prameny, rozdílné způsoby reakcí ze stran veřejnoprávních subjektů). Věnuje se též simulaci řešení etických problémů spojených s danou problematikou a snaží se navrhnout kriteriologii pro etické posuzování použití vojenské síly v boji proti terorismu. Etika válečného konfliktu vychází a navazuje na obecnou etiku a na dějiny lidského myšlení. Současně se však dotýká i problémů střetu kultur a globalizace, které jsou pojednávány v dalších předmětech jako Etické aspekty migrace, Střet civilizací v globálním světě: konflikt nebo dialog nebo Inkvizice a cenzura: K dějinám duchovní kontroly a represe.

Osnova předmětu

1. Válka, spravedlnost, mír
Válka ano či ne?
Etický diskurz po II. světové válce
Válka a migrace
2. Válka a antický svět
Řecko
Římské impérium
3. Křesťanský příspěvek k etickému posouzení války
Biblická východiska
První křesťané
Scholastika
4. Válka a počátky mezinárodního práva
Proměna světového řádu na sklonku středověku
Spravedlivá válka a právo národů
Hugo Grotius
5. Válka a národní státy
Zestátnění války
Cesty absolutistického pojetí moci
Stát v 19. století

6. Světové války
 - Třetí reakce na realistickou koncepci války
 - Světové války dvacátého věku
 - Odpověď na II. světovou válku
7. Poválečné dokumenty
 - Charta OSN
 - Všeobecná deklarace lidských práv
 - Lidská práva a řád – Stát jako garant lidských práv
 - Univerzalita a partikularita lidských práv
 - Církevní dokumenty a válka
8. Etika válečného konfliktu a globální terorismus - Afgánistán
 - Evropský islamismus
 - Je teroristická akce akcí válečnou?
 - Novodobá historie Afgánistánu
 - Vývoj událostí po 11. září 2001
 - Postoje politické reprezentace
 - Mezinárodní právo a reakce na útoky z 11. září 2001
 - Stanovisko katolické církve
9. Etika válečného konfliktu a globální terorismus - Irák
 - Novodobá historie Iráku
 - Vývoj událostí od ledna 2002 do ukončení operací
 - Postoje politické reprezentace
 - Mezinárodní právo a reakce na vojenskou akci v Iráku
 - Stanovisko katolické církve
10. Etická dilemata a pokus o řešení
 - Etická dilemata spojená s konfliktem v Iráku
 - Návrhy řešení
 - Kritéria spravedlivé války a návrhy nových řešení
 - Konkretizace kritérií (Afgánistán, Irák)
11. Válka, Přistěhovalectví a identita
 - Modely identity
 - Modely integrace
 - Asimilacionismus ↔ Multikulturalismus
 - Kritický multikulturalismus
 - Typy multikulturalismu
 - Třetí cesta multikulturalismu

Literatura

- AKANDJI-KOMBE, J.-F. *Positive obligations under the European Convention on Human Rights: A guide to the implementation of the European Convention on Human Rights*. Human rights handbooks. no. 7. Strasbourg: Council of Europe 2007, s. 6, [cit. 2020-13-03] Dostupné z <http://www.coe.int/en/web/human-rights-rule-of-law/human-rights-handbooks>
- AKVINSKÝ, T.: *Theologická Summa*, II-II: q. 10, art. 8.
- ARISTOTELÉS: *Etika Nikomachova*, Praha, Jan Laichter 1937.
- AURELIUS AUGUSTINUS. *O obci Boží*, Praha: Vyšehrad 1950.
- AURELIUS AUGUSTINUS. *Quaestiones in Heptateuchum* 6, 10, CSEL28/2, in: KONIAR, I. Zdôvodnenie vojny v prácach sv. Augustína, *Studia theologica* 11, č. 4 [38], zima 2009.
- BARŠA, P.: *Politická teorie multikulturalismu*, Brno, CDK 1999.

- BARŠOVÁ, A., BARŠA, P.: *Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*, Brno, Masarykova univerzita v Brně 2005.
- Bible : *Písmo svaté Starého a Nového zákona* : český ekumenický překlad. 6. vyd. Praha : Česká biblická společnost 1992.
- BOUCHER, D.: *Political Theories of International Relations. From Thucydides to the Present*, Oxford 1998.
- BUREŠ, O. *Hledání teorie mezinárodního peacekeepingu*. Mezinárodní vztahy [online]. Mezinárodní vztahy 2007. [cit. 2021-15-02] Dostupné z: <http://www.mezinarodnivztahy.com/article/download/276/282>
- BUSH, G.W. "Address to a Joint Session of Congress and the American People,". September 20/2001, [cit. 2021-29-03] Dostupné z https://www.washingtonpost.com/wp-srv/nation/specials/attacked/transcripts/bushaddress_092001.html
- BUSH, G.W. "Address to the Nation," September 11/2001, [cit. 2021-29-03] Dostupné z <https://www.americanrhetoric.com/speeches/gwbush911addresstothetnation.htm>
- BUSH, G.W. Graduation Speech at West Point, 1 June 2002 [cit. 2021-1-03] Dostupné z <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/06/text/20020601>
- BUSH, G.W. *President's Remarks at the United Nations General Assembly* Remarks, 12.9. 2002 [cit. 2021-1-03] Dostupné z <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/09/20020912-1.html>
- BUSH, G.W. *President Bush Addresses United Nations General Assembly*, 12. 9. 2002 [cit. 2021-1-03] Dostupné z <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2007/09/20070925-4.html>
- BUSH, G.W. Speech to United Nations, November 10/2001, [cit. 2021-29-03] Dostupné z <http://edition.cnn.com/2001/US/11/10/ret.bush.un.transcript/index.html>
- CICERO, M.T. *De Officiis*, London - New York: William Heinemann - McMillan 1913. [cit. 2021-10-02] Dostupné z: <https://ryanfb.github.io/loebolus-data/L030.pdf>
- CLAUSEWITZ, C. von. *O válce*, Praha: Academia 2008.
- CORDEIRO-RODRIGUES, L; SINGH, D. (eds.) *Comparative Just War Theory. An Introduction to International Perspectives*, Lanham: Rowman & Littlefield Publisher 2019.
- Decretum Gratiani* II, 23, II. [cit. 2021-10-02] Dostupné z: http://www.columbia.edu/cu/lweb/digital/collections/cul/texts/ldpd_6029936_001/ldpd_6029936_001.pdf
- DOYLE, M.W.: *Way of War and Peace*, New York 1997.
- DUKA, D; HOLUB, T.; RETHMANN, A.P.: *Může být válka spravedlivá? Rozhovor Dominika Duky, Tomáše Holuba a Alberta-Petera Rethmana*, in: *Salve* 3/05, s. 7-23.
- Gaudium et spes*, in: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, Praha 1995.
- GIANELLI, A.; TORNIELLI, A. *Papi, guerre e terrorismo*, Milano: Sugarco Edizioni 2006.
- HAHUŠ, J.: *Křesťanství a lidská práva*, in: TENTÝŽ (ed.), *Křesťanství a lidská práva*, Brno-Praha 2002, s. 34-35.
- HOBBS, T.: *Leviathan*, Praha: OIKOMENH 2009.
- HOLUB, T.: *Dopad objevu atomové pumy na etický diskurz během studené války*, in: *Salve* 3/05, s. 85-100.
- HOPPE, T.: *Prevence násilí místo preventivních válek*, in: *Salve* 3/05, s. 103-112.

- Charta OSN*, [cit. 2021-12-02] Dostupné z: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/charta-organizace-spojenych-narodu-a-statut-mezinarodniho-soudniho-dvora.pdf>
- JAN XXIII.: *Pacem in terris*, Praha 1996 [cit. 2021-22-03] Dostupné z <https://www.socialninauka.cz/files/files/Pacem%20in%20terris.pdf>
- JAN PAVEL II. *Angelus*, 16. 3. 2003, [cit. 2021-12-03] Dostupné z http://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/angelus/2003/documents/hf_jp-ii_ang_20030316.html
- JAN PAVEL II. *Discorso del Santo Padre ai membri del Corpo Diplomatico accreditato presso la Santa Sede per la presentazione 10. 1. 2002* [cit. 2021-29-03] Dostupné z http://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/2002/january/documents/hf_jp-ii_spe_20020110_diplomatic-corps.html
- Justitia et Pax: Declaration on the Events of September 11th and Their Consequences*, [cit. 2021-22-02] Dostupné z: <http://www.juspax-eu.org/en/archiv/20010930.pdf>
- Katechismus katolické církve*, Kostelní Vydří 2002.
- KLEMENT ALEXANDRIJSKÝ. *Exhortatione ad Greciis*, X. 100. 4. Roma: Città Nuova 2004.
- LATKOVIC, M. S.: *Just-War Theory, Catholic Morality, and Response to International Terrorism*, dostupné z: <http://www.catholicculture.org/library/view.cmf?recnum=4644>
- TITUS LIVIUS. *Dějiny II-III*. Praha: Svoboda 1972.
- MACHIAVELLI, N. *Vladař*, Praha: Ivo Železný 1997.
- MAREK, J. *Dějiny Afghánistánu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2006.
- NAERT, F.: *The Impact of the Fight Against Terrorism on the ius ad bellum*, in: *Ethical Perspectives* 11/2003, s. 146-147.
- NATIONAL CONFERENCE OF CATHOLIC BISHOPS: *The Challenge of Peace: God's Promise and Our Response. A Pastoral Letter on War and Peace*, Washington, DC: Office of Publishing Services, United States Catholic Conference, 1983.
- NOWAK, M.: *An Argument That War againsts Iraq Is Just*, in: *Origins*, CNS Documentary Service 36/2003.
- OFFICE OF HOMELAND SECURITY. *National Strategy for Homeland Defense*, 16 July 2002, [cit. 2021-1-03] Dostupné z: <https://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/nat-strat-hls-2002.pdf>
- ONUMA, Y.: *A Normative Approach to War. Peace, War and Justice in Hugo Grotius*, Oxford 1993.
- PARRY, C.: *League of nations*, in: BERNHARDT, R. (ed.). *Encyclopedia of Public International Law (EPIL) Vol. 3*. Amsterdam - New York: North-Holland : Elsevier 1997.
- PIUS XII. *Mír ze spravedlnosti. Výbor projevů pronesených ve válečných letech 1939–1945*. Praha: Atlas 1947.
- PIUS XII. *Quadragesimo anno*, 79-80, Praha: Zvon 1996. [cit. 2021-10-03] Dostupné z http://www.kebrle.cz/katdocs/soc_enc/QuadragesimoAnno.htm
- PLATÓN. *Ústava*, Praha: Oikymen 2001.
- PONÍŽILOVÁ, Martina. *Irák*. Praha: Libri, 2010.
- PORCH, D. *The March to the Marne. The French Army, 1871-1914*, Cambridge: Cambridge University Press 1981.
- PUCCIARELLI, E.: *I cristiani e il servizio militare. Testimonianze dei primi tre secoli*, Firenze 1987.

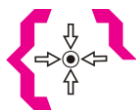

- PUTTKAMER, E.: *Versailles Peace Treaty (1919)*, in: BERNHARDT, R. (ed.). *Encyclopedia of Public International Law (EPIL) Vol. 4*. Amsterdam - New York: North-Holland : Elsevier 2000.
- RETHMANN, A.P.: *Církev jako politicko-morální činitel v pluralitní společnosti*, in: *Universum* 4 (2001), s. 18-19.
- RICARD, P. L'intervento di S.Ecc. Mons. Renato Martino, Osservatore Permanente della Santa Sede all'ONU, oggi all'Assemblea delle Nazioni Unite [cit. 2021-29-03] Dostupné z <http://www.vita.it/it/article/2001/10/22/vaticano-le-rappresaglie-contro-il-terrorismo-sono-soluzioni-illusorie/6225/>
- SCHIVELBUSCH, W. *The Culture of Defeat*, London: Granta Books 2004.
- Severoatlantická smlouva* [cit. 2021-29-03] Dostupné z https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=cs
- SCHLESINGER, A. M.: *The Disuniting of America: Reflections on a Multicultural Society*, New York, Norton 1992.
- SUTOR, B. *Od spravedlivé války ke spravedlivému míru? Etapy a šance procesu dějinného poučení*, Praha: Filosofia, 2014.
- ŠEDIVÝ, J.: Nové paradigma terorismu, in *Mezinárodní politika* 1/2003.
- ŠTICA, P.: *Oprávnění a hranice státní suverenity v migrační politice – přistěhovalecká politika z pohledu křesťanské sociální etiky*, Praha, Katolická teologická fakulta 2009.
- ŠTURMA, P. *Implementace lidských práv a mezinárodní kontrolní mechanismy*, Praha: Vodnář 1999.
- TERTULIÁN. *The Chaplet or De Corona*, in SHAFF, P. *Ante-Nicene Fathers*, Vol III, s. 151. [cit. 2021-15-02] Dostupné z: <https://ccel.org/ccel/tertullian/corona/anf03.iv.vi.xi.html>
- THUKYDIDES. *Dějiny Peloponéské války*, Praha: Odeon 1977.
- TOMÁŠ AKVINSKÝ. *Teologické summy sv. Tomáše Akvinského*, II-II, Ot. XL, Čl. 1, Olomouc: Krystal 1937-140.
- United Nations Security Council Resolution 1441, [cit. 2021-1-03] Dostupné z: [https://undocs.org/S/RES/1441\(2002\)](https://undocs.org/S/RES/1441(2002))
- U.S. Conference of Catholic Bishops. A pastoral message: Living with faith and hope after September 11*, 14. 11. 2001 [cit. 2021-29-03] Dostupné z <https://www.usccb.org/resources/pastoral-message-living-faith-and-hope-after-september-11>
- VESELÝ, Z. *Světová politika 20. století v dokumentech (1900 -1945)*, Praha: Vysoká škola ekonomická 2000.
- VITORIA, F. *De Indiis*, [cit. 2021-13-02] Dostupné z: <http://theahi.org/wp-content/uploads/2013/10/Francisco-de-Vitoria-on-War.pdf>
- VITORIA, F. *Comentarios a la Secunda secundae de S. Th.* q. 57, art. 3, in: BELTRÁN DE HEREDIA, V. (ed.), Madrid: BAC 1932-1952.
- Všeobecná deklarace lidských práv*, [cit. 2021-12-02] Dostupné z: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf>
- WEIGEL, G.: *Moral Clarity at Time of War*, [cit. 2022-20-05] Dostupné z: <http://www.ortodoxytoday.org/articles/WeigelJustWar.php>
- WALZER, M.: *Just and Unjust Wars. A Moral Argument with Historical Illustrations*, New York 1977.
- WOOD, J. A.: *Perspectives on War in the Bible*, Macon 1998.
- YOUNG, I. M.: *Justice and Politics of Difference*, Princenton, Princenton University Press 1990.

ŽÁK, P. *Proměny vztahu papežství k evropské integraci: Od Pia XII. k Benediktu XVI, Mezinárodní vztahy*, 4/2013, s. 67–88. [cit. 2021-20-03] Dostupné z <file:///C:/Users/U%C5%BEivatel/Downloads/744-Article%20Text-1517-1-10-20131204.pdf>

Význam ikon v textu

Cíle

Na začátku každé kapitoly je uveden seznam cílů.

Časová náročnost

Udává, kolik času budete přibližně potřebovat k nastudování kapitoly.

Pojmy k zapamatování

Seznam důležitých pojmů a hlavních bodů, které by student při studiu tématu neměl opomenout.

Poznámka

V poznámce jsou různé méně důležité nebo upřesňující informace.

Kontrolní otázky

Prověřují, do jaké míry student text a problematiku pochopil, zapamatoval si podstatné a důležité informace.

Souhrn

Shrnutí tématu.

Literatura

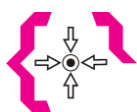
Použitá ve studijním materiálu, pro doplnění a rozšíření poznatků.

1 Válka, spravedlnost, mír

První kapitola uvede čtenáře do problematiky etických aspektů válečného konfliktu, které na sebe znovu a s novou naléhavostí upozornily po druhé světové válce, při reflexi konfliktů dvacátého století, při zvažování důsledků studené války a případného použití jaderné pumy v budoucím konfliktu.

Zajímat nás však bude i klasická teorie války, kterou jen v kostce načrtneme, abychom si před oči postavili otázku spravedlivé války, a sní souvisejících několik kritérií. Nemůžeme se ale nedotknout některých aspektů moderní války, které tuto teorii zásadním způsobem problematizují.

Nakonec naznačíme faktor nebezpečí totalitních režimů a diktatur, který do našeho zvažování etické přípustnosti války nebo válečného zbrojení musíme také zahrnout.

Cíle

Po prostudování kapitoly bude student znát:

- Do jaké míry můžeme předpokládat světový mír.
- Jaká jsou kritéria spravedlivé války.
- Co charakterizuje moderní válku.
- Jaké důrazy charakterizují etický diskurz spojený s otázkami války a zbrojení po II. světové válce.

Pojmy k zapamatování

• Spravedlivá válka	• Třídenní válka	• Eskalace zbrojení
• Obranná válka	• Ultima ratio	• Totalitní systémy
• Oprávněná válka	• Komparativní	• Dovolená obrana
• Hranice práva na obranu	spravedlnost	

1.1 Válka ano či ne?

Fenomén války odhaluje mnohem více, než by se na první pohled zdálo. Nejde nám ani tak o její historické konotace, o hospodářské, sociální a dejme tomu urbanistické konotace. Je třeba se také zaměřit na paradoxní dvojznačnost s ní spojenou, která se dotýká samé podstaty lidského bytí. Na jednu stranu člověk věří a touží po tom, aby byl mír, a věří, že k válce v budoucnu nedojde, pacifisté dokonce tvrdí, že je vždy špatná a tudíž nikdy oprávněná, a na druhou stranu zde stojí „pesimisté se smyslem pro realitu“ (sv. Augustin), kteří nám říkají, že války budou až do konce světa.¹ Etika se nemůže vyhnout ani jednomu pólu, naopak musí promýšlet celý prostor, který se mezi nimi rozprostírá. Sv. Ambrož, na základě své zkušenosti s politickým úřadem prefekta, musel řešit otázku nutnosti války, která vede k navrácení spravedlnosti.

¹ Srov. AURELIUS AUGUSTINUS. *O obci Boží*, Praha: Vyšehrad 1950, s. 400-409.

Válka a válčení patřily k životu. Zejména v dobách římského impéria byla přínaležitost k armádě regulérním a váženým způsobem obživy a také cestou společenského vzestupu. Až do přelomu našeho letopočtu byla válka vnímána jako něco samozřejmého, teprve s postupným pronikáním křesťanství se tento fenomén začíná problematizovat a promýšlet. Rozdíl mezi náboženským a politickým pojetím míru najdeme v Novém zákoně, kde Ježíš odmítá násilí k prosazení nábožensko-politických cílů (Mt 5,3-12; 6,38-42; Mk 12,13-17). Můžeme hovořit o obratu do nitra.

Soudobí filozofové, především stoici, odvraceli svou pozornost od vnějších poměrů do lidského nitra a učili člověka zachovávat mír a klid.

Jeden z prvních, kdo hledal určitý kompromis s realitou, byl na počátku třetího století Hippolyt, který řešil skutečnost, že mezi římskými vojáky jsou i křesťané. Dospěl k názoru, že křesťan nesmí dobrovolně vstoupit do armády a zabít nepřítele. Brzy se ukázalo, že tento postoj je nedostačující a tak se sv. Augustin snažil nalézt pravidla **spravedlivé války**. Tedy ryze pacifistický postoj nemůžeme chápat jako křesťanský.²

Také germánské právo uvažovalo o ochraně životů, válka má začít soubojem vojevůdců. V dějinách se také objevil pojem třídní válka, kdo v těchto třech dnech vyhrál, byl vítězem a nemusela se následně prolévat krev.

Ve středověku se otázkou spravedlivé války zabývali dominikáni jako sv. Tomáš Akvinský, Rajmund z Peñafortu a Francisco de Vitoria.³

1. Spravedlivá válka musí být vyhlášena zákonnou autoritou.
2. Nesmí se stát konfesní válkou, nesmí ji vyhlášovat duchovní autorita a nesmí se na ní ani podílet.
3. Nesmí být vedena s nenávistí, závistí a z nedovolených vášní.
4. Nesmí zatížit civilní obyvatelstvo, které nesmí být bráno do zajetí, nesmí být od něho vyžadovány poplatky a nesmí být ničen majetek civilního obyvatelstva.

V rámci konceptu spravedlivé války byl definován také princip ultima ratio, tedy válka jako poslední možnost po vyčerpání všech způsobů zabránění nespravedlnosti. (Tento princip však poněkud pokulhává tváří v tvář nové výzvě terorismu.) Je třeba rozlišovat mezi klasickou válkou a válkou moderní.

² Srov. DUKA, D.; HOLUB, T.; RETHMANN, A.-P. *Může být válka spravedlivá?* in: Salve 3/05, s. 7-8.

³ Srov. SUTOR, B. *Od spravedlivé války ke spravedlivému míru? Etapy a šance procesu dějinného poučení*, Praha: Filosofie, 2014, s. 44-47.

Teorie spravedlivé války došla ke kritickému bodu ve chvíli, kdy se v pozdní scholastice, v období před třicetiletou válkou, začala objevovat teorie, že spravedlivá válka může být vedena z obou stran. To se projevilo nejmarkantněji během třicetileté války, důsledkem bylo oddělení politiky od morálky. Konflikty se řešily pragmaticky a právo panovníka se postupně absolutizovalo.

Na pojem spravedlivé války zcela rezignovala I. světová válka, největší hodnotou byl národ, odevšud se ozývalo „naše válka“, „naše vítězství“.⁴

Američtí biskupové v devadesátých letech 20. století hovořili o „komparativní spravedlnosti“, to znamená, že ve válce není žádná strana vyloženě na straně spravedlnosti nebo nespravedlnosti.⁵ Když hovoříme o komparativní spravedlnosti, máme možnost se sebekriticky dívat sami na sebe v průběhu ozbrojeného konfliktu. Dnes už nepoužíváme pojem spravedlivá válka, který v sobě má četné apórie, ale spíše pojmy oprávněná válka, obranná válka.

Od šedesátých let se masivně začala šířit vlna pacifismu, dnes prožíváme novou vlnu pacifistické nálady, především v Itálii a Německu, tento pacifismus není ale založený na heroickém boji za mír, ale na strachu o vlastní soukromou existenci.

Úskalí moderního pacifismu dobře porozumíme ve srovnání s definicí míru, jak ji prezentuje Katechismus katolické církve:

„Mír, to není pouhý neválečný stav a nemůže se omezit jen na zabezpečení rovnováhy mezi nepřátelskými silami. Míru na zemi nelze dosáhnout bez ochrany majetku osob, svobodné komunikace mezi lidskými bytostmi, respektování důstojnosti osob a národů a trvalého pěstování bratrství. Mír je „zachování řádu“. Je plodem spravedlnosti a důsledkem lásky.“⁶

⁴ Srov. SCHIVELBUSCH, W. *The Culture of Defeat*, London: Granta Books 2004, s. 170. Srov. též PORCH, D. *The March to the Marne. The French Army, 1871-1914*, Cambridge: Cambridge University Press 1981, s. 52.

⁵ Srov. NATIONAL CONFERENCE OF CATHOLIC BISHOPS: *The Challenge of Peace: God's Promise and Our Response. A Pastoral Letter on War and Peace*, Washington, DC: Office of Publishing Services, United States Catholic Conference, 1983, čl. 92–93. Srov. též CORDEIRO-RODRIGUES, L; SINGH, D. (eds.) *Comparative Just War Theory. An Introduction to International Perspectives*, Lanham: Rowman & Littlefield Publisher 2019, s. 64.

⁶ *Katechismus katolické církve*, Kostelní Vydří 2002, čl. 2304, s. 563.

1.2 Etický diskurz po II. světové válce

Proč jsme jako předěl etického diskurzu zvolili II. světovou válku? Odpověď je nasnadě, na konci tohoto konfliktu byla použita zbraň, která zásadním způsobem pozměnila jakoukoli dosud známou perspektivu válečného konfliktu – atomová puma.

Je eticky legitimní počítat v plánech s touto zbraní, jestliže známe její účinky? Jestliže přesto ano, za jakých podmínek a v jakém rozsahu? Válka je volba jistého druhu zla, tedy existuje ještě větší zlo, které by válku jako prostředek ospravedlnilo i v situaci, kdy některé země vlastní jadernou zbraň?

Po II. světové válce si západní demokracie uvědomují, že stojí před dvěma velkými zly – nebezpečími, která mohou vyvolat nedozírné následky, pošlapat lidskou svobodu, důstojnost i ohrozit samotnou lidskou existenci:⁷

- a) ohrožení svobody národů a občanů **totalitními systémy**, nerespektujícími základní lidská práva
- b) ohrožení na základě **eskalace zbrojení** spojené se závodem v hromadění, výrobě a inovaci konvenčních i nukleárních zbraní

Druhé nebezpečí je přímo závislé na nebezpečí prvním, aktivní zajišťování míru se jeví jako menší zlo, před vládou totalitních systémů. Jde však o to, co znamená zastrašování agresora, založené na schopnosti se vyrovnat a předčít potenciál zbraní v případném konfliktu. Nutně to znamená disponovat dostatečnou vojenskou silou.

Existuje ale etický nárok na **dovolenou obranu**?⁸

- a) Ochrana světového míru a jeho realizace není možná bez ochrany **základních lidských práv**. Mír není pacifismus, za mír by nemělo být schováváno pohodlné a laciné pojetí života.
- c) Zřeknutí se zajišťování míru pomocí silových prostředků znamená nemožnost přispívat ke konečnému cíli.

Pakliže si odpovíme na výše položenou otázku, je třeba si hned položit následující. Kde jsou **hranice práva na obranu**? Hranicí je podle prof. Nagela láska vůči třetímu, jestliže obrana přestává této lásce sloužit, přestává být mravně dovolená. To se děje v případě:

- a) Defektu vůle, kdy obrana slouží jiným cílům.
- b) Defektu možností, kdy nejsou použity prostředky, které dosažení toho cíle podporují.

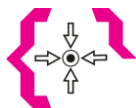

U defektu vůle je třeba říci, že v případě dovolené obrany se musí jednat o intenci zastrašení a ne více. Ozbrojování východního bloku bylo bezvýhodnou strategií a přispívalo k chudobě lidí, a proto stojí proti intenci bliženecké lásky.

⁷ Srov. HOLUB, T.: *Dopad objevu atomové pumy na etický diskurz během studené války*, in: Salve 3/05, s. 88.

⁸ Srov. HOLUB, T.: *Dopad objevu atomové pumy na etický diskurz během studené války*, in: Salve 3/05, s. 89.

Pro aplikování konceptu zastrašování by bylo třeba zajistit, aby:

- se jednalo jen o sebeobranu.
- bylo zamezeno nadbytečnému zbrojení.
- se učinilo vše proto, aby nemohl zasáhnout do hry omyl, chorobný mozek nebo terorista.
- národ, který tento postup použije, současně musel sledovat konstruktivní mírovou politiku.

Pokud je vůbec možné přijmout za morálně spolehlivé východisko, že cílem atomového plánování není civilní obyvatelstvo, pak se vlastnění atomových zbraní jeví jako významnou **morální jistotou menšího zla**, než zřeknutí se práva na obranu a tím i vytvoření prostoru pro diktaturu.⁹

Použití jaderného potenciálu je jednoznačně nemorální, neboť **destruuje, co má chránit**. Ale je možné tím hrozit, neboť samotná hrozba, s rozhodnutím nepřikročit k použití, je opět menším zlem než kapitulace před brutální totalitou.

1.3 Válka a migrace

Války v důsledku spouští společenské procesy nezměrných rozměrů. Ty zásadním způsobem proměňují život společnosti a jeho povahu. Patrně nejvýraznějším sociálním dopadem válek a konfliktů je spouštění procesů migrace. Migrace byla neodmyslitelným spolutvůrcem dějinného procesu od samých počátků lidstva a není tomu jinak ani v současné době. Zdá se, že dnes nás dokonce otázky spojené s etickými aspekty migrace znepokojují více než jindy. Otázky přistěhovalectví se stále naléhavěji dotýkají také otázek národní identity. Hlavním důvodem je měnící se povaha migrace a její vnímání západní společností.

Světové války a etnická diskriminace (1914-1945)

Od druhé poloviny 19. století jsou války a konflikty stále více spojovány s národnostními a etnickými otázkami. Například, od 80. let 19. st. probíhaly v Rusku úředně tolerované pogromy na Židy. V důsledku se začala profilovat sílící vlna migrantů, kteří opouštěli svoji zemi z důvodů etnické diskriminace ze strany nacionalizujícího se státu. Násilné vyháněny a velké přesuny začaly probíhat až v rámci válečných konfliktů. Balkánské války způsobily pohyb 900 000 lidí. Na území Turecka bylo povražděno 1,5 milionu Arménů. Také na další etnické menšiny byly uplatňovány neobvykle tvrdé postupy. Smlouvou v Lausanne r. 1923 byl učiněn pokus o ukončení etnického běsnění, avšak za cenu etnické homogenity území. Následně se výměnou stěhovalo 135 000 Řeků a 400 000 Turků.

V důsledku války se objevil masový fenomén bezdomovectví, fenomén lidí bez státního občanství. Ve zvláště těžké situaci byli zvláště středo a východoevropští Židé.

⁹ Srov. *Gaudium et spes*, in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Praha 1995, čl. 80.

Odhaduje se, že deset let po válce bylo po Evropě rozeseto skoro 10 milionů uprchlíků.

Během války byly miliony obyvatel přinuceny změnit místo pobytu. Miliony lidí pracovalo v Německu. Něco kolem 6 milionů Židů bylo deportováno a zabito. Na konci války bylo vyhnáno z východní Evropy a usídlilo se v Německu 12,5 milionů Němců. Během období mezi r. 1940-1975 se v důsledku dekolonizace vrátilo do Evropy 7 milionů kolonistů evropského původu. Tuto vlnu brzy začala přebíjet vlna mimoevropských ekonomických migrantů. Starý svět, který byl od 16. st. kontinentem emigrace, se stal kontinentem imigrace!

Po dlouho dobu to byla Evropa, kdo milióny migrantů kolonizoval Nový svět a další oblasti. Po II. světové válce se směr migračních toků obrací, proudy migrantů se hrnou do Evropy. Teroristické útoky v New Yorku, Madridu a Londýně poukázaly na otázku, do jaké míry se v prostoru západní civilizace daří uskutečňovat integraci přistěhovalců.

Avšak již v minulosti byla období, kdy značně narostl příliv přistěhovalců do Evropy. Během 19. století opustilo Britské ostrovy 18 milionů lidí, ale přistěhovalo se na ně 31 milionů.

Migranti již neobydlují neosídlená území, ale putují do hustě obydlených zemí. Cílem již také není vydělat peníze a po nějaké době se vrátit domů. Současně se tito lidé ani neasimilují a vytvářejí nový fenomén transmigrantů (nejsou ani emigranti ani imigranti). Od 70. let 20. století se dveře Evropy pro nově příchozí stále více uzavírají. Migrace však přesto pokračuje. Jedni se spojují s rodinnými příslušníky, druzí nabízejí svoji kvalifikaci v oborech, které v Evropě a západních společnostech postrádají dostatek pracovních sil. Jiní apelují na morální závazky liberálních států vůči pronásledovaným.

V 80. letech začínali navíc přistěhovalci přicházet i do tradičně vystěhovaleckých zemí jako Itálie, Řecko, Španělsko, Portugalsko, v 90. letech pak i do Československa, Maďarska a Polska.

Výrazným předělem v migračních pohybech byl rok 1989/1990, po uvolnění a pádu železné opony začaly proudit masy navrátilců do bývalých zemí sovětského bloku, k tomu se navíc přidali uprchlíci prchající z epicenter národnostních konfliktů na Balkáně a na Kavkaze.

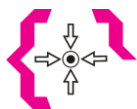
V roce 1965 bylo evidováno 75 milionů migrantů, v roce 1990 přibližně 120 milionů, v roce 2005 téměř 200 milionů, tedy asi 3% populace.

Po r. 1989 jsme byly v Evropě svědky migrační vlny v důsledku války v Jugoslávii. Ovšem patrně největší migrační vlna zasáhla v moderní době Evropy v důsledku tzv. války proti terorismu a v důsledku války v Sýrii. Masivní migrace se odehrává také

v Africe, Jižním Súdánu a okolních zemích, Eritrei, Somálsku. Podobný pohyb registrujeme v Latinské Americe.

Otázka udržení světového míru se tak stává stále více naléhavou. Protože jakýkoliv nový konflikt světových rozměrů by nejen spustil nové hrůzy v masovém měřítku nebývalých rozměrů, ale také by z domovů vyhnal obrovské masy lidí, kteří by se ocitli v bezvýchodné nouzi. Proto je naprosto nezbytné, abychom se do hloubky a velmi vážně zabývali etickou otázkou, jakým způsobem je oprávněné a nezbytné čelit dvěma hlavním zlům, která ohrožují současný svět.

Válka je normální prostředek politiky, když selhaly všechny ostatní.
(von CLAUSEWITZ)

Kontrolní otázky

1. Jak se vyvíjel pojem spravedlivé války?
2. Co charakterizuje moderní pacifismus?
3. Vysvětlete kritéria spravedlivé války a uveďte kreativně konkrétní příklady z dějin.
4. V čem můžeme spatřovat hranice práva na obranu?
5. Jaká etická kritéria bychom měli aplikovat na strategii válečného zastrašování?

Souhrn

Byť bychom si všichni přáli svět bez válek, pravděpodobně je třeba počítat s tím, že takového světa se nikdo nedožije. Je třeba vzít faktor válek vážně a zahrnout ho do etického diskurzu a vyvodit z něj konkrétní závěry.

Po celá staletí se rozvíjela teorie spravedlivé války, která je pro nás i dnes velmi cenným východiskem dalších reflexí. K tomu, aby mohla být válka považována za spravedlivou, musí být splněna určitá kritéria. Válku musí vyhlásit legitimní autorita, nesmí se jednat o konfesijní válku s účastí duchovních autorit, nesmí být vedena z nenávisti a vášně a její následky nesmí dopadat na civilní obyvatelstvo. Navíc musela být poslední možností (ultima ratio) řešení konfliktu.

Za třicetileté války se však ukázal problém, že v takto vymezené kriteriologii války může vést spravedlivou válku hned několik stran. V důsledku to vedlo k oddělení politiky od morálky. Vrcholem pak byla I. světová válka, kde hlavním kritériem spravedlnosti byl národ.

V devadesátých letech přišli američtí biskupové s novou teorií komparativní spravedlnosti, která umožňuje během válečného konfliktu permanentní sebekritický pohled všech jeho účastníků.

Další relevantní otázkou je vývoj situace po objevu a použití atomové pumy, charakterizovaný zastrašovacím zbrojením. Nakolik je vůbec možné hovořit o etické relevanci hromadění zbraní, které by při konfliktu byly schopné zničit celou planetu?

Etický diskurz nám nabízí jediné řešení, zastrasování zbrojením z důvodu ochrany lidské svobody za podmínky silné konstruktivní mírové politiky a zásadního rozhodnutí zbraně nikdy nepoužít.

Literatura

DUKA, D; HOLUB, T.; RETHMANN, A.P.: *Může být válka spravedlivá? Rozhovor Dominika Duky, Tomáše Holuba a Alberta-Petera Rethmana*, in: Salve 3/05, s. 7-23.

HOLUB, T.: *Dopad objevu atomové pumy na etický diskurz během studené války*, in: Salve 3/05, s. 85-100.

Rozvíjející literatura k tématu

HOPPE, T.: *Prevence násilí místo preventivních válek*, in: Salve 3/05, s. 103-112.

NOWAK, M.: *An Argument That War againsts Iraq Is Just*, in: Origins, CNS Documentary Service 36/2003.

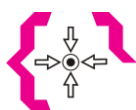
WALZER, M.: *Just and Unjust Wars. A Moral Argument with Historical Illustrations*, New York 1977.

2 Válka a antický svět

Druhá kapitola čtenáře v kostce seznámí s pohledem antického světa na pojetí spravedlivé války. Krátce se podíváme na postoj k válce v předsokratovském Řecku. Poté nás bude zajímat Thúkýdídés, první autor, který se zamýšlel nad kritérii spravedlivé války. Nemůžeme opominout ani Platóna a Aristotela.

V rámci římského impéria se nejprve podíváme krátce na *fetiální právo* a na tradici *pax romana*, která zásadním způsobem předurčovala pohled na otázku po spravedlivé válce. Nakonec se podíváme na Cicera a jeho pojetí kritérii spravedlivé války.

Cíle kapitoly

Po prostudování kapitoly bude student znát:

- Jaký je pohled na skutečnost války v předsokratovském Řecku.
- Jak na válku nahlíží historik Thúkýdídés.
- Co charakterizuje Platónův a Aristotelův pohled na skutečnost války.
- Co je to fetiální právo a pax romana.
- Jaká kritéria spravedlivé války jsou spojená s Cicerem.

Pojmy k zapamatování

• Thúkýdídés	• Aristotelés	• Fetiáles
• Platón	• Polis	• Cicero
• Pax romana	• Fetiální právo	

2.1 Řecko

Předsokratovská epocha vnímala válku jako zcela běžnou skutečnost vyjadřující boží soud. To bylo také patrně důvodem neobyčejně krutého jednání s poraženými. První známý doklad o hledání určitých kritérií válečného konfliktu nalézáme u řeckého historika **Thúkýdida**, který zaznamenal události peloponéské války z let 431-404 př. n. l. Jde zde o napětí mezi racionálními argumenty a argumenty založenými na síle.

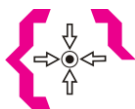
...jsme si jisti, že víte, že podle lidských úvah je právo uznáváno jen tenkrát, když jsou obě strany rovnocenné, kdežto, kdo je mocný, dělá si, co může, a slabý ustoupí.“¹⁰

Platón ve svém návrhu Ústavy zastával názor, že mír byl možný jen v archaickém období dějin. A to jen díky tomu, že lidé museli veškerou energii věnovat přežití v drsných přírodních podmínkách. V Platónově Ústavě zaujímají vojáci druhé nejvýznamnější postavení v *polis* hned po vládci. Platón požadoval, aby se ve válce zabránilo drancování a plnění země, stejně jako zotročování a zabíjení poražených. Válka má být

¹⁰ THUKYDIDES. *Dějiny Peloponnéské války*, Praha: Odeon 1977, s. 349.

vedena tak, aby se nezničila naděje na příští spravedlivý a vzájemný mír. To se však netýkalo konfliktů s barbary, které měly být vedeny s neomezenou brutalitou.

Platón naznačoval, že válka musí být vždy pouhým prostředkem.¹¹

Aristotelés si podobně jako Platón realisticky uvědomoval, že válka patří neoddelitelně k řecké *polis* a jejímu životu. Aristotelés jasně deklaroval, že válka musí zůstat prostředkem vedoucím k větší spravedlnosti:

„...neboť nikdo nechce válčiti, aby válčil, ani se jen proto nechystá k válce; byl by zajisté krvežíznivcem ten, kdo by si z přátel činil nepřátele, jen aby byly boje a vraždy.“¹²

Aristotelés, podobně jako Platón, celkem rasisticky připouštěl skutečnost, že zatímco Řekové jsou národem privilegovaným, jiné národy jsou národy od přirozenosti otrockými. Aristotelés nabízel i jistá kritéria ospravedlnění války jako adekvátního prostředku. Je to např. obrana vlastní svobody, nebo právě získání vlády nad těmi, které je ve jménu jejich dobra třeba ovládnout, nebo zotročení těch, kdo jsou od přirozenosti otroky.

2.2 Římské impérium

Z hlediska pohledu na válku jsou pro nás důležité dvě skutečnosti, které římské impérium přineslo: **imperiální pojetí míru** obsahující vojenskou expanzi a **podrobení si okolních národů** z důvodů jejich ochrany a výhod, které mohly získat v rámci *pax romana*. Tento římský mír byl garantován jen díky působení římských legií.¹³

Fetiální právo

V rámci římského království o válce rozhodovali kněží (*fetiáles*), určovali, zda bezpráví, jehož se někdo na Římu dopustil, splňuje podmínky spravedlivé války. Kněží vyhlášovali válku dříve, než došlo k válečným manévřům.

Cicero (106-43 př. n. l.) tvrdil, že stát, který vede válku, tak činí buď proto, aby splnil svou povinnost chránit své poddané i s těmi, které si podmanil, nebo proto, aby zajistil svou existenci. Nespravedlivé je takové válčení, které je bez důvodu. Podle Cicera musí být válka formálně vyhlášena a současně mají být vyjádřeny požadavky vůči protivníkovi

¹¹ Srov. PLATÓN. *Ústava*, Praha: Oikoymenh 2001, s. 165-168.

¹² ARISTOTELÉS. *Etika Nikomachova*, Praha: Jan Laichter 1937, s. 243-244.

¹³ Srov. SUTOR, B. *Od spravedlivé války ke spravedlivému míru? Etapy a šance procesu dějinného poučení*, Praha: Filosofia, 2014, s. 15; 21-22.

Cicero ve svém spise *De Officiis* napsal: „Jsou dva druhy konfliktu, jeden se odvíjí prostřednictvím diskuse, druhý prostřednictvím síly. Zatímco ten první je vlastní člověku, ten druhý zvířeti a člověk by se k tomu druhému měl uchýlovat pouze v případě, že ten první není možné použít.“¹⁴

Cicerovo pojetí bylo pro další vývoj etického pojmání válečného konfliktu směřovatelným a spolu s biblickým učením se stalo základem teorie o spravedlivé válce, která se později vyvíjela v rámci křesťanské tradice a víceméně je východiskem etického válečného diskurzu dodnes.

Politický systém Sparty byl na válku orientován jako na cíl.

Kontrolní otázky

1. Jaký první posun v reflexi povahy války zaznamenáváme v oblasti antického Řecka?
2. Co je společné Platónovi a Aristotelovi při úvaze o povaze války?
3. Jaký vztah má Aristotelés k zotročování národů?
4. V čem doplňuje fetišální právo právo *pax romana*?
5. Které tradice nejvíce ovlivnily pozdější úvahy o spravedlivé válce?

Souhrn

Normativní rámec antické společnosti se formoval jen pozvolně. Zpočátku byla válka chápána jako přirozená součást života, nad kterou se nikdo moc nepozastavoval. První reflexe války, respektive úvaha nad jejím oprávněním je spojena s historikem Thúkýdídem, který vedle sebe postavil na jedné straně racionální argumenty a na druhé straně argumenty síly. Zatímco v prvním období hrál dominantní roli argument síly, nyní byl vedle něj postaven také argument racionální.

Tento argument v náznaku prohloubil Platón, když ukázal, že válka by neměla být cílem. Nicméně ve vztahu k barbarům neznal žádné slitování a zcela schvaloval neomezenost brutality. Racionální argument verbalizoval až Aristotelés, který ukázal, že válka by měla být vždy prostředkem míru, dokonce stanovil některá kritéria pro možnost spravedlivé války, jako je např. obhajoba svobody občana řeckého státu.

Zvláštní pojetí spravedlivé války bylo vlastní římskému pojetí *pax romana*, válka byla prostředkem zajištění existence a vojáci (legie) byli nejen válečníky, ale také garanty míru na územích přičleněných a ovládaných říší. Fetišální právo přišlo s některými formálními skutečnostmi, které měli ale právní relevanci jako skutečnost vyhlášení války ještě před vojenskými aktivitami, nebo rozhodování kněží o tom, zdali způsobené bezpráví na říši je dostatečné k tomu, aby budoucí válka mohla být chápána jako spravedlivá.

S Cicerem přišla jasně definovaná kritéria války, válka nesmí být bezdůvodná, má ochraňovat občany, má být formálně vyhlášena, mají být deklarovány požadavky na

¹⁴ CICERO, M.T. *De Officiis*, London - New York: William Heinemann - McMillan 1913, s. 36. [cit. 2021-10-02] Dostupné z: <https://ryanfb.github.io/loebolus-data/L030.pdf>

protivníka. Cicerovo pojetí bylo následně po staletí promyšleno a mělo vliv na formování válečného práva.

Literatura

HOLUB, T.: *Boj proti terorismu ve světle nauky o takzvané spravedlivé válce*, Praha 2009, s. 27-35.

WALZER, M.: *Just and Unjust Wars. A Moral Argument with Historical Illustrations*, New York 1977.

Rozvíjející literatura k tématu

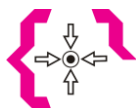
ARISTOTELES: *Etika Nikomachova*, Praha: Jan Laichter 1937.

DOYLE, M.W.: *Way of War and Peace*, New York 1997.

3 Křesťanský příspěvek k etickému posouzení války

Třetí kapitola čtenáři přiblíží křesťanskou perspektivu etického posouzení oprávněnosti válečného konfliktu. Nejprve se podíváme na její biblické základy ve Starém a Novém zákoně. Později nahlédneme na reflexi těchto základů u prvotních křesťanů. Důležitou autoritou, kterou nemůžeme přehlédnout je sv. Augustin a jeho učení. Tuto etapu vývoje nauky o spravedlivé válce zakončíme pohledem scholastiků, především sv. Tomáše Akvinského.

Cíle kapitoly

Po prostudování kapitoly bude student znát:

- Jaké jsou základní modely moderních národních identit.
- Jaké jsou hlavní modely integrace přistěhovalců.
- Co limituje teorie asimilacionismu a multikulturalismu.
- Jaké jsou návrhy na překročení těchto limitů.

Pojmy k zapamatování

• Starý zákon	• Tertulián	• Gratián
• Nový zákon	• Klement Alexandrijský	• Lex naturalis
• Origenes	• Tomáš Akvinský	• Lex humana
• dekretisté	• Kritéria spravedlivé a nespravedlivé války	• treuga dei

3.1 Biblická východiska

Starý zákon

Válečné téma je v Bibli přítomno nesčetněkrát, vzhledem k tomu, že se jedná o velmi rozmanité literární útvary, jejich interpretace není jednoznačná a nelze je chápat jako „manuál k rychlému použití“. Bůh je mimo jiné popisován jako ten, kdo skrze válečné události vstupuje do dějin spásy člověka. Izrael do válek vstupuje jako Boží lid, války jsou vedeny v Boží přítomnosti. Válečné vítězství je vnímáno jako velký Boží čin. Jakmile však Izrael podlehne pokušení chápat válečnou sílu jako potvrzení své síly, je Hospodinem potrestán. Válka je ve Starém zákoně chápána jako skutečnost způsobená důsledky hříchu a tedy je nevyhnutelně spjata se životem.

Avšak u Izaiáše se nám dostává také proroctví o hlubokém míru, ve kterém již nebude třeba zbraní „I překují své meče na radlice, svá kopí na vinařské nože. Pronárod nepozdvihne meč proti pronárodu, nebudou se již cvičit v boji.“ (Iz 2,4)

Nový zákon

Dominujícím pohledem NZ je perspektiva spirituální. Skutečná zbroj vojáka má spirituální povahu (Ef 6,15). Válka je vnímána jako lidské neštěstí. Avšak mezi řádky můžeme opět vyčíst realistický postoj k faktu války, Jan Křtitel nevyzývá vojáky k opuštění služby, naopak je nabádá, aby ji vykonávali způsobem, který nebude nespravedlivý.¹⁵

3.2 Prvotní křesťané

Během prvních dvou staletí se křesťané považovali za výlučnou skupinu očekávající druhý příchod Kristův a tedy se ani nijak zvlášť nezaobírali denní realitou politického života. Případné použití vojenské síly spíše problematizovali. Tento postoj ilustruje **Origenes** ve svém spise *Contra Celsum*, když odmítal výtku pohanského filosofa, že křesťané jsou příživníci podílející se na dobrech říše, ale odmítající je hájit s tím, že křesťané, pokud římská říše bojuje za spravedlivou věc, bojují převážně jinými zbraněmi – duchovními. Origenes a mnozí další četli pasáže ze Starého zákona o bojích v alegorickém smyslu.

Ve třetím století se objevilo dilema spojené s vojáky, kteří konvertovali ke křesťanství (a nebylo jich málo), zda i po křtu mohou zůstat vojáky římské armády.

Klement Alexandrijský (150-211?) ve spise *Exhortatione ad Greciis* povzbuzoval vojáky-konvertity, aby zůstali poslušni svých velitelů do té doby, dokud udělují spravedlivé rozkazy.¹⁶

Podobně, ale mnohem radikálněji reagoval i Tertulián (155-230) ve spise *De Idolatria*, kde tvrdil, že nám není dovolena žádná uniforma, která jen symbolizuje hříšné jednání. Ve spise *De corona* dodával, že „vojenská služba neposkytuje beztrestnost za špatné jednání“.¹⁷

Augustinus Aurélius

Se jménem Augustina Aurélie je spojena velmi vlivná nauka o spravedlivé válce, která byla relevantní po více než deset století.

Po uznání křesťanství císařem Konstantinem a ještě více po jeho etablování jako náboženství státní, se diskurz rozšířil o rozměr zodpovědnosti, kterou má ve vztahu k válce i vojákům autorita, která ji vede. Nešlo tedy již jen o osobní odpovědnost, ale i

¹⁵ Srov. SUTOR, B. *Od spravedlivé války ke spravedlivému míru? Etapy a šance procesu dějinného poučení*, Praha: Filosofia, 2014, s. 18.

¹⁶ KLEMENT ALEXANDRIJSKÝ. *Exhortatione ad Greciis*, X. 100. 4. Roma: Città Nuova 2004.

¹⁷ TERTULIÁN. *The Chaplet or De Corona*, in SHAFF, P. *Ante-Nicene Fathers*, Vol III, s. 151. [cit. 2021-15-02] Dostupné z: <https://ccel.org/ccel/tertullian/corona/anf03.iv.vi.xi.html>

o odpovědnost autority za svěřenou společnost. Křesťanští autoři přehodnocovali dosud převládající pacifistický postoj, někdy zdá se, až do opačného extrému. Historik **Eusébius z Césareje** (260-340) vnímal císaře a jeho moc jako nástroj Boží prozřetelnosti. Avšak ten, kdo ovlivnil pohled na skutečnost války a uvažoval o nauce o spravedlivé válce, byl biskup a učenec **Augustin z Hippo** neboli Augustinus Aurélius.

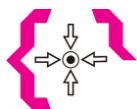
V jednom ze svých hlavních spisů *De civitate Dei* se válkou zabýval v kontextu nedokonalé pozemské obce (*civitas terrena*), na kterou doléhají důsledky sebelásky člověka a jeho padlé lidské přirozenosti. Ta se pak mimo jiné projevuje i skutečností válečných konfliktů. Trvalý a plně svobodný mír na zemi možný není.

→ Válku viděl jako nutnou k udržení alespoň nedokonalého pozemského míru, avšak důrazně upozorňoval na zlo, které každá válka přináší.

→ Spravedlivá válka je ta, která trestá bezpráví.¹⁸

Podmínkou (kritériem) spravedlivé války je mj.:

1. **existence legitimní autority**
2. **správný úmysl**

S Augustinovým jménem je bohužel spojena také možnost použití násilí ve věcech víry. Jeho výklad evangelního podobenství o hostině, kde ve vulgátě znějí slova *cogite intrare* (donuťte je přijít), která Augustin vykládá jako přivedení bloudících k pravdě násilím, se na přelomu 4 a 5. století stalo autoritativním s fatálními následky po více než deset století!

3.3 Scholastika

Válka byla v křesťanském světě chápána jako nejzazší prostředek dosažení míru. O dosažení míru usilovalo také tehdejší platné zákonodárství. Zachovávaní míru v rámci tzv. *Treuga dei*, tedy Božího třídnění, ve kterém mají mlčet zbraně, bylo výrazným průlomem do tehdejších zvyklostí.

Téma války se objevilo u tzv. **dekretistů**, tedy právních kompilátorů, kteří ve sbírkách zaznamenávali právní výroky papežů, koncilních dokumentů a církevních otců. Ústředním spisem tohoto období je spis mnicha Gratiana z druhé poloviny 12. st. až první poloviny 13. st. *Decretum Gratiani*. Gratian řešil problematiku přijatelného použití vojenské síly.

¹⁸ AURELIUS AUGUSTINUS. *Quaestiones in Heptateuchum* 6, 10, CSEL28/2, in: KONIAR, I. Zdôvodnenie vojny v prácach sv. Augustína, *Studia theologica* 11, č. 4 [38], zima 2009.

Podle Gratiana je válka nespravedlivá kvůli:

1. Osobě (persona) – pokud jde o duchovní osoby, kterým není dovoleno prolévat krev.
2. Věci (res) – pokud to není kvůli znovunabytí majetku nebo na obranu země.
3. Případu (causa) – pokud je boj věcí volby nikoli nutností.
4. Stavu mysli (animus) – pokud je vedena s úmyslem pomsty.
5. Pokud je zahájena bez příkazu panovníka (auctoritas).¹⁹

Tomáš Akvinský

Ačkoliv následující generace z jeho nauky učinily vrcholný kámen učení o spravedlivé válce, je třeba říct, že Tomáš nic výrazně nového k celému učení nepřinesl, spíše je systematizoval. Pojednal je pouze v jediné *quaestio* (otázce) v rámci své *Summy teologické*.

Také Tomáš viděl válku v přímé souvislosti s hříchem, dokonce v nadpise jedné z jeho *quaestio* stojí „Zdá se, že válčení je vždy hřích... podle onoho Mat. 26: Každý kdo vezme meč, mečem zahyne. Tedy každá válka je nedovolená.“²⁰ Tomáš zkoumal, zda i přes výhrady Písma je možné uvažovat o pozitivní odpovědi na možnost použití válečné síly. Tomáš se domníval, že **řád lidského jednání** (lex humana), který je vyvozen rozumem a současně odráží Boží vůli o spáse člověka, lze odvodit z **přirozeného zákona** (lex naturalis), který je Bohem vložen do celého stvoření. Na základě výše uvedeného je možné obhájit i tradiční kritéria spravedlivé války.

Válka musí být vedena dle kritérií přirozeného zákona a musí přispívat k pokojnému životu mezi lidmi.

Kritéria podle Tomáše Akvinského jsou:

1. Legitimní autorita, která válku vede.
2. Spravedlivá příčina.
3. Spravedlivý úmysl (buď, aby se prospělo dobru nebo uniklo zlu).²¹

V Novém zákoně bychom marně hledali oporu pro zjednodušeně antimilitaristickou pozici. (Loss)

¹⁹ *Decretum Gratiani* II, 23, II. [cit. 2021-10-02] Dostupné z: http://www.columbia.edu/cu/lweb/digital/collections/cul/texts/ldpd_6029936_001/ldpd_6029936_001.pdf

²⁰ TOMÁŠ AKVINSKÝ. *Teologické summy sv. Tomáše Akvinského*, II-II, Ot. XL, Čl 1, Olomouc: Krystal 1937-140, s. 341.

²¹ Srov. SUTOR, B. *Od spravedlivé války ke spravedlivému míru? Etapy a šance procesu dějinného poučení*, Praha: Filosofia, 2014, s. 40-41.

Kontrolní otázky

1. Jaký je rozdíl v přístupu Starého a Nového zákona ke skutečnosti války?
2. Jaký základní faktor přinutil prvotní křesťany k promýšlení etických kritérií války?
3. Jak bychom mohli charakterizovat Augustinův pohled na válku?
4. Zvažte Gratiánova kritéria nespravedlivé války a uveďte z dějin konkrétní příklady každého z nich.

Souhrn

Na počátku křesťanské éry stojí reflexe textů Starého a Nového zákona. Ve Starém zákoně se s válkou setkáváme v nesčetném množství v rozličných podobách, nicméně ve všech textech můžeme vysledovat společného jmenovatele. Válka je sice až mytologicky chápána jako locus teologicus, tedy místem, kde se projevuje Boží přítomnost, ale strukturálně můžeme vidět vztah mezi vítězstvím/prohrou Božího lidu a hříchem. Tedy do hry vstoupila úvaha o tom, že ne každá válka může být válkou spravedlivou.

Perspektiva Nového zákona je perspektivou odlišnou, je to perspektiva duchovní. Současné ale ukazuje kontinuitu ve vztahu ke Starému zákonu. Ačkoli by se mohlo zdát, že Nový zákon je pacifistickým, přece jen nás pozorná četba upozorní na skutečnost, že ani Jan Křtitel ani Ježíš, když se obracejí k vojákům, nežádají, aby tito opustili svou službu, nýbrž aby tito jednali spravedlivě.

Prvotní křesťanství přesně kopírovali důrazy evangelních textů i jejich zdánlivý pacifismus. Nicméně, realita a praktická dilemata nutila křesťany své pozice hlouběji promýšlet. První z nich Origenes, dále pak Klement Alexandrijský a Tertulián, všichni tito autoři měli spíše blíže k pacifismu, ale současně tváří v tvář konkrétním problémům tuto svou pozici tlumili a otevírali i jinou možnou perspektivu pohledu.

Té se naplno chopil až Augustinus Aurelius ve svém učení o spravedlivé válce, válku viděl jako součást pozemské reality. Je třeba hledat kritéria spravedlivé války, která nacházel v legitimní autoritě a spravedlivém úmyslu.

Augustinova pozice byla dále rozvíjena a obohacována v rámci scholastického myšlení. Dekretista mnich Gratián kritéria obohatil a prohloubil. Nejvýznamnější ze středověkých učenců Tomáš Akvinský pak látku jen uspořádal a systematizoval, ale nijak výrazně ji dále neobohatil.

Literatura

HOLUB, T.: Boj proti terorismu ve světle nauky o takzvané spravedlivé válce, Praha 2009, s. 39-48.

WALZER, M.: Just and Unjust Wars. A Moral Argument with Historical Illustrations, New York 1977.

Rozvíjející literatura k tématu:

PUCCIARELLI, E.: *I cristiani e il servizio militare. Testimonianze dei primi tre secoli*, Firenze 1987.

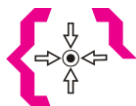
AKVINSKÝ, T.: *Theologická Summa*, II-II: q. 10, art. 8.

WOOD, J. A.: *Perspectives on War in the Bible*, Macon 1998.

4 Válka a počátky mezinárodního práva

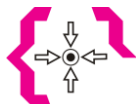
Ve čtvrté kapitole se podíváme na krátký nástin počátků mezinárodního práva a jeho vztahu k otázce spravedlivé/nespravedlivé války. První autor, kterým se budeme zabývat, je představitel pozdní scholastiky dominikán a profesor z univerzity v Salamance Francisco de Vitoria. Druhým autorem a teoretikem válečného konfliktu je nizozemský učenec Hugo Grotius. Na obou autorech nás bude zajímat skutečnost, že se nejedná jen o filosoficko-antropologický diskurz, ale také z něj vyplývající právní důsledky v rámci dobového právního řádu.

Cíle

Po prostudování kapitoly bude student znát:

- K jakým proměnám světového řádu dochází na konci středověku.
- Jaké charakteristické rysy obsahuje nauka Francisca de Vitorii.
- Jak vzniká oprávněná autorita.
- Jaká jsou specifika myšlenky spravedlivé války *ex utraque parte*.
- Jaký je vztah mezi rozumem a vírou v právním pojetí Huga Grotia.

Pojmy k zapamatování

• Oprávněná autorita	• Francisco de Vitoria Klement Alexandrijský	• legitimní autorita
• spravedlivá válka <i>ex utraque parte</i>	• Hugo Grotius	• <i>ius gentium</i>
• princip proporcionality		• právo na vojenskou intervenci

4.1 Proměna světového řádu na sklonku středověku

Při sledování našeho tématu spravedlivé války se nemůžeme pozastavit nad měnícím se světem na sklonku středověku. Univerzální světový řád, i tak dost křehký, se začínal velmi rychle rozpadat s nástupem reformace a objevem Nového světa. Papež jako vrcholná autorita univerzální jednoty pozbyl značnou část své jurisdikce, začal se rozpadat se jednotný právní systém. Použití vojenské síly se dostalo do nové etapy, se kterou předešlá etická reflexe nemohla dopředu počítat. Na tuto situaci musí nutně hledat odpověď i nová reflexe možnosti spravedlivé války, která musí brát zřetel na odlišnost jednotlivých právních systémů, tedy i na možnost chápání války jako spravedlivé z obou stran konfliktu.

4.2 Spravedlivá válka a právo národů

Nebylo náhodou, že na novou situaci jako první reagovali Španělé, byli to právě oni, kdo objevili Nový svět a začali z něj těžit pro sebe bohatství. Jenomže Nový svět nebyl neobydlen, jak se tedy chovat k původním obyvatelům a jde v rámci dobývání Nového světa vůbec hovořit o válce? První, kdo k otázce zaujal teoretickou pozici je dominikán **Francisco de Vitoria** (1483-1546), který při své kritice brutálního vykořisťování Nového světa Španěly a Portugalci vycházel ze Summy Tomáše Akvinského a dále ji rozvíjel. Také Vitoria vycházel z kritérií legitimní autority, spravedlivého důvodu a správného úmyslu.

Vitoria došel k závěru, že při konfliktu křesťanských světských autorit s indiánskými kmenovými náčelníky je právo na straně indiánských samospráv, neboť základní jednotkou společného soužití podle přirozeného zákona je stát.

Oprávněná autorita pro vedení každého svrchovaného státu nevzniká rozhodnutím papeže ani císaře, nýbrž na základě přirozeného práva každého národa na vlastní vládu. Indiánští náčelníci jsou tedy legitimní autoritou, která může při zachování ostatních kritérií spravedlivé války vést spravedlivou válku proti kolonizátorům!²²

Vitoria na základě promýšlení přirozeného práva hovořil o společenství národů, které vychází nejen ze vzájemných smluv, ale má přirozeně právní základ v tzv. přirozeném **právu národů** (ius gentium).²³ Z toho Vitoria také vyvozuje možnost **práva na vojenskou intervenci** za jistých okolností:

Jsou-li vztahy mezi národy utvářeny na základě práva, které je všeobecně platné a není závislé na dvoustranných dohodách, pak je možné a současně nutné uvažovat o právu či povinnosti jednotlivých vládců zasadit se o nápravu bezpráví páchaného na slabším i mimo hranice vlastního státu, tedy o právu na vojenskou intervenci.

Vitoria dále doplňuje princip války jako nejzazší možnosti o princip proporcionality: „*Jestliže to, co se ve válce děje, je závažné a hrůzné, jako zabíjení, zakládání požárů, rabování, pak není dovoleno původce mírnějšího bezpráví pronásledovat, neboť míra ran způsobených válkou musí odpovídat míře způsobené škody.*“²⁴

Navíc není-li tu obecně uznávaná univerzální autorita, ke které by se vztahovalo rozhodnutí nápravy škod a potrestání viníka, pak je nutné podle Vitorii uvažovat o **možnosti spravedlivé války na obou zúčastněných stranách**.²⁵ Je tu možnost, že obě strany vedou válku v dobré víře, že je spravedlivá, po pečlivém zkoumání učených mužů. Je tedy nemožné posoudit spravedlivost války zvnějšku.

²² Srov. VITORIA, F. *De Indiis*, [cit. 2021-13-02] Dostupné z: <http://theahi.org/wp-content/uploads/2013/10/Francisco-de-Vitoria-on-War.pdf>, s. 6-9.

²³ Srov. VITORIA, F. *De Indiis*, [cit. 2021-13-02] Dostupné z: <http://theahi.org/wp-content/uploads/2013/10/Francisco-de-Vitoria-on-War.pdf>, s. 4.

²⁴ VITORIA, F. *Comentarios a la Secunda secundae de S. Th.* q. 57, art. 3, in: BELTRÁN DE HEREDIA, V. (ed.), Madrid: BAC 1932-1952.

²⁵ Srov. VITORIA, F. *De Indiis*, [cit. 2021-13-02] Dostupné z: <http://theahi.org/wp-content/uploads/2013/10/Francisco-de-Vitoria-on-War.pdf>, s. 5; 9; 28.

4.3 Hugo Grotius

Tento nizozemský učenec je považován za přímého pokračovatele myšlenek Francиска de Vitorii. Především v díle *De iure belli ac pacis* se zabýval možností posoudit válku zvnějšku, z tohoto důvodu bývá považován za „otce mezinárodního práva“. Grotius zastává postoj, že správně formulované právo, které bere ohled na požadavky přirozeného práva, je poznatelné rozumem a to i bez nutného předpokladu víry v Boha a přesto zůstává pro všechny závazným.

„Přirozený zákon je diktován zákonem rozumu.“ Tvůrcem přirozeného zákona je Bůh, původce přirozenosti. Ius gentium se tak dostává do souvislosti s racionálním myšlením a v prostoru racionálního myšlení se také bude dále rozvíjet.²⁶

Francisco de Vitoria
Přirozený zákon - právo národů

Hugo Grotius
Přirozený zákon - zákon rozumu

Indiánští vládcové, s nimiž se španělští a portugalští kolonizátoři střetávají v Americe, jsou nositeli legitimní autority. (Holub)

Kontrolní otázky

Z jakého důvodu můžeme postulovat předpoklad spravedlivé války u obou stran konfliktu?

Proč považujeme Vitoriův pohled na otázku spravedlivé války za revoluční?

Uveď alespoň dva historické příklady principu proporcionality?

Promyslete Grotiův racionalistický přístup a načrtněte několik pozitiv a také úskalí spojených s jeho případnou aplikací.

Souhrn

Na sklonku středověku se začala prudce hroutit stavba křesťanského universalismu, především nástup reformace a nové zámořské objevy otevřely novou kapitolu úvah o možnosti spravedlivé války. Hlavní otázkou bylo, kdo je ve skutečnosti legitimní autoritou, která smí při zachování ostatních kritérií spravedlivé války, válku vést? První na tuto otázku odpověděl dominikán Francisco de Vitoria. Jeho odpověď byla revoluční a na svou dobu velmi radikální. Přirozené právo nám říká, že legitimní autoritou není jen smluvně uznaný panovník, ale také vládce, náčelník daného kmene nebo neznámého území. Tedy takovýto vládce může vést spravedlivou válku, pak je ale válka kolonizátorů válkou nespravedlivou.

Vitoria dále rozvíjel princip proporcionality, který musí vždy vycházet z míry bezpráví, tedy trestat a vinu hledat na bezpráví největším a nikoli naopak. Vitoria si současně

²⁶ Srov. SUTOR, B. *Od spravedlivé války ke spravedlivému míru? Etapy a šance procesu dějinného poučení*, Praha: Filosofia, 2014, s. 49-51.

uvědomoval, že rozpad univerzální autority umožňuje takovou situaci války, ve které obě strany válčí v dobré víře, že vedou spravedlivou válku.

Toho se chopil Hugo Grotius a hledal řešení, jak nalézt možnost posouzení spravedlivosti války v této ambivalentní situaci. Nalezl ho opět v přirozeném zákoně, ve kterém objevuje princip rozumu, který nemusí být nutně odkázán na víru v Boha, a přesto je schopen rozeznat kritéria správnosti.

Literatura

HOLUB, T.: Boj proti terorismu ve světle nauky o takzvané spravedlivé válce, Praha 2009, s. 49-52.

WALZER, M.: Just and Unjust Wars. A Moral Argument with Historical Illustrations, New York 1977.

Rozvíjející literatura k tématu

DUKA, D.: *Editorial*, Salve 4/2004.

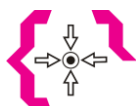
ONUMA, Y.: *A Normative Approach to War. Peace, War and Justice in Hugo Grotius*, Oxford 1993.

5 Válka a národní státy

V páté kapitole se podíváme na situaci, která ve válečném diskurzu nastala po rozpadu myšlenkové jednoty křesťanského světa. Na prvním místě nás bude zajímat teorie vojenského a politického realismu Niccoly Machiaveliho a její pragmatické důsledky. Dále se podíváme na změny ve způsobu vedení války a také na okolnosti třicetileté války a jejího dopadu na teorii spravedlivé války.

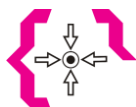
V další části se budeme zabývat vznikem a nástupem absolutistického pojetí suverénního státu, především v teorii Thomase Hobbesa a jejího dopadu na pojetí války. Následně nahlédneme na liberalistickou a marxistickou strukturálně systémovou reakci a její vztah k existenci válečného konfliktu.

Cíle kapitoly

Po prostudování kapitoly bude student znát:

- Co charakterizuje realistickou teorii N. Machiaveliho ve vztahu k válečnému konfliktu.
- Jaký charakter má realistická pragmatická politika.
- Jak nahlíží na válku absolutisticky pojatý stát.
- Jaké jsou návrhy řešení v rámci liberalistické a marxistické koncepce.

Pojmy k zapamatování

• politicko-vojenský pragmatismus	• vojenský realismus	• Niccola Machiavelli
• westfálský mír	• Thomas Hobbes	• liberalismus
• absolutistický stát	• marxismus	
• třídní boj		

5.1 Zestátnění války

V epoše po Grotiovi můžeme sledovat, jak po celkem značně dlouhé období získával při uvažování o etických parametrech převahu politický a s ním související i **vojenský realismus**. Emblematickou postavou politicko-vojenského realismu je Niccola Machiavelli (1469-1527), jehož pojetí oprávnění k válce bychom mohli vyjádřit tak, že válka je spravedlivá pro toho, kdo ji potřebuje k dosažení svých cílů: „*Spravedlivá je taková válka, která je nevyhnutelná, a požehnané ty zbraně, které jsou poslední a jedinou nadějí.*“²⁷ Pakliže by to mělo být jen trpké konstatování reality, nebylo by na té větě nic nebezpečného, ale víme, že Machiavelli své postřehy stavěl jako politický pragmatický program.

²⁷ MACHIAVELLI, N. *Vladař*, Praha: Ivo Železný 1997, s. 89. Srov. „*Spravedlivá je válka, Samnitě, pro ty, kterým je nezbytná, a poctivé jsou zbraně u těch, jimž nezbyvá žádná jiná naděje, leda ve zbraních.*“ TITUS LIVIUS. *Dějiny II-III*. Praha: Svoboda 1972, s. 319.

Pragmaticko-realistická perspektiva nakonec způsobila, že došlo k oddělení etického a politického pohledu na válku.

Doslova raketový vývoj nových zbraní, povinná vojenská služba, ekonomické změny ovlivňující charakter války doslova volaly po novém teoretickém posouzení. Spravedlivá válka se stávala jen mrtvou teorií. Politika se oddělila od etiky a přestala řešit otázku dovolené/nedovolené, spravedlivé/nespravedlivé války. A tak postupně připravovala půdu pro Třicetiletou válku.

Válka se stala eticky neutrálním prostředkem pragmatické politiky.

Tento pohled bude světové politice dominovat prakticky až do dvacátého století. První, kdo se výrazněji pokusí tento gordický uzel přetnout je Immanuel Kant ve svém spise *Zum ewigen Frieden* (Ke světovému míru) z roku 1795. Kant se zde bude zabývat vzájemným vztahem liberálních států a etickým charakterem tohoto vztahu.²⁸

5.2 Cesty absolutistického pojetí moci

Rozpadem myšlenkové jednoty křesťanského světa se současně zhroutila i po staletí platná kritéria pro poznání a mravnost. Svět se rozdělil na dvě nepřátelené koalice. Ruku v ruce s tím se proměňovala vojenská strategie, ke slovu se dostává dělostřelectvo, ochrana pevností a hradů se stane nemožnou. Vést válku si tedy mohou dovolit jen nejmocnější z mocných se silným teritoriálním zázemím. A tak jsme svědky příčinné souvislosti že:

Čím větší jsou panovnickovy prostředky, tím častější a intenzivnější jsou jeho válečné operace. Právě tato skutečnost vedla k vytvoření konceptu absolutistického státu, který byl výsledkem westfálského míru z r. 1648, kterým byla ukončena Třicetiletá válka. V pojetí absolutistického státu může stát vstoupit do války, když si to stát žádá, bez toho, aby byla naplněna nějaká etická kritéria.

Thomas Hobbes (1588-1679)

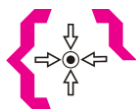
T. Hobbes byl hlavním představitelem směru, který válku posuzoval výhradně z politických a nikoli etických pozic. Navíc jeho teorii podmiňoval také antropologický pesimismus, takže válka byla dokonce prostředkem, který byl schopen uvést do permanentního boje všech proti všem nějaký řád.

²⁸ Srov. SUTOR, B. *Od spravedlivé války ke spravedlivému míru? Etapy a šance procesu dějinného poučení*, Praha: Filosofia, 2014, s. 66-68.

Hobbes války mezi suverénními státy považoval za nevyhnutelné, jediným kritériem oprávněnosti byl budoucí prospěch z války. Kde není suverénní nezávislá autorita, nemůže být nespravedlnost, dva suverénní nezávislé státy takovou autoritu nad sebou nemají, tedy platí zákon boje.²⁹

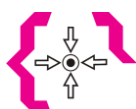
Práva národů byla úplně odstraněna, Grotiova teorie byla vymazána a nade vším vládne pragmatismus.

5.3 Stát v 19. století

Vedle realismu se posléze začínaly formovat také myšlenky liberalismu a marxismu, oba myšlenkové proudy reagovaly na bezvýhodnou situaci realistických koncepcí, každá po svém, avšak něco měly obě koncepce společné. Zlo viděly především v systému a ten se také snažily léčit pomocí strukturálních změn společenských vztahů a struktur.

Liberalismus reprezentuje především John Locke a Adam Smith. Oba sdíleli jakousi formu dějinného optimismu. Pakliže bude člověku na úrovni jednotlivce dopřána co nejvyšší možná svoboda, pak bude lidstvo svobodné také na úrovni společnosti a svou přirozeností bude vždy proti válce.

Marxismus v podání B. Engelse a K. Marxe zpočátku válku jako prostředek světového mírového uspořádání odmítal, avšak s nástupem leninismu ji využil jako nástroj světové revoluce. Teorie permanentního třídního boje jako hybatele dějinného soukolí byla dokonce ústředním motivem marx-leninské politiky. Stav bez válek přinese teprve vítězství revoluce v celosvětovém mezinárodním měřítku, kdy světová internacionála dělníků a proletariátu přinese trvalý mír bez válek.

Síla a lest jsou ve válce dvě kardinální ctnosti. (Hobbes)

Kontrolní otázky

1. Proč se z válečného diskurzu vytratil etický rozměr s nástupem novověku?
2. Jaké faktory vedly k zformování absolutistického státu a jaký to mělo dopad na teorii spravedlivé války?
3. Co mají společného marxistická a liberální koncepce?
4. Jaké konkrétní válečné konflikty vedené v duchu realistické teorie znáte? Uveďte alespoň pět konfliktů.

²⁹ Srov. HOBBS, T. *Leviathan*, Praha: Oikoymenth 2009, s. 117-245.

Souhrn

Nedlouho po Grotiově teorii postavené na přirozeném právu národů se na scénu dostávají nové válečné zbraně, strategie a klasická teorie spravedlivé války nebyla na rychlý vývoj válečnictví schopna adekvátně zareagovat. Do popředí se dostala pragmatická, chladně vypočítavá realistická koncepce, jejímž důsledkem bylo oddělení politiky od etiky a také války od jakékoli etické rozvahy. Emblematickou figurou tohoto procesu byl vývoj během Třicetileté války, který na svém konci přinesl precedens pro budování suverénních států.

Válka se stala neutrálním politickým prostředkem, který je tak silný, jak silný, svrchovaný a bohatý je suverénní panovník. Tam, kde chybí nezávislý suverén a současně absentují etická kritéria, musí z logiky věci vypuknout válečné spory. Hlavním představitelem tohoto absolutistického pojetí moci byl Thomas Hobbes, který se domníval, že válka je dokonce přirozeným prostředkem nastolení řádu. Ze hry zcela zmizí práva národů.

Na situaci sice zareagovaly další dva myšlenkové proudy, ale jejich pozice byla především postavena na hledání a řešení strukturálně-systémového zla. Zatímco liberalismus se domníval, že svět bez válek bude možný tehdy, když člověk dostane co nejvíce svobod, tak marxismus věřil, že válka nebo alespoň třídní boj je cestou k míru, který definitivně zavede vláda proletariátu.

Literatura

HOLUB, T.: Boj proti terorismu ve světle nauky o takzvané spravedlivé válce, Praha 2009, s. 53-56.

WALZER, M.: Just and Unjust Wars. A Moral Argument with Historical Illustrations, New York 1977.

Rozvíjející literatura k tématu

HOBBS, T.: Leviathan, kap. 11-14. Praha: Oikoymenth 2009.

BOUCHER, D.: Political Theories of International Relations. From Thucydides to the Present, Oxford 1998.

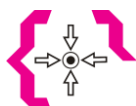

6 Světové války

Již v předešlé kapitole jsme se dotkli otázky reakce na realistickou koncepci válečného konfliktu. Nyní se podíváme na třetí z nich, kterou byl návrh na ustavení světového arbitra v postavě papeže Lva XIII.

Současně nás bude zajímat vývoj myšlenky světového společenství, které by zaručovalo trvání a ochranu světového míru. Nemůžeme se nepozastavit nad bolestnými událostmi I. světové války a následnou reakcí světových velmocí.

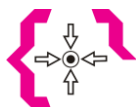
Instituce vytvořené po I. světové válce nemohly přinést efektivní výsledky a tak nás bude také zajímat, jakým způsobem se snažily velmoci zareagovat na hrůzy spojené s II. světovou válkou.

Cíle kapitoly

Po prostudování kapitoly bude student znát:

- Jaký pozitivní přínos přinesla jinak pragmatická von Clausewitzova koncepce války.
- Jak se formovala mezinárodní rozhodčí autorita mezinárodních sporů od druhé poloviny 19. století do II. světové války.
- Jaká forma právních závazků fungovala během I. světové války.
- V co vyústilo úsilí o vytvoření nadnárodní autority v ohledu řešení mezinárodních konfliktů po II. světové válce

Pojmy k zapamatování

• I. světová válka	• II. světová válka	• Carl von Clausewitz
• <i>ius in bello</i>	• Kellogg-Briandův pakt	• Charta Organizace spojených národů
• Liga národů	• vynutitelnost	

6.1 Třetí reakce na realistickou koncepci války

Významný válečný teoretik německý generál Carl von Clausewitz vystihl chápání války jako neutrálního politického prostředku ve své knize *O válce*:

„Válka je pokračování politiky jinými prostředky.“³⁰

Von Clausewitz však k diskuzi přispěl i pozitivně, neboť jasně definoval pravidla pro stav války a míru a také odstranil ideologické pojetí války jako boje dobra a zla.

V druhé polovině 19. st. se však také objevila myšlenka na ustavení nezávislé evropské nebo dokonce světové autority, která by na základě mezinárodně platných smluv mohla rozsuzovat spory mezi suverénními státy.

³⁰ CLAUSEWITZ, C. von. *O válce*, Praha: Academia 2008, s. 36.

Důležitým precedensem v tomto ohledu byla žádost německé vlády, pod vedením Otty von Bismarcka, adresovaná roku 1885 papeži Lvovi XIII, aby přijal roli arbitra v německo-španělském sporu o Karolinské ostrovy v Pacifiku.

Španělsko papežovu roli nepřijalo, ale byla tím otevřena rozsáhlá a složitá diskuse o celosvětové autoritě, která by měla jurisdikci a výkonnou moc rozhodovat mezinárodní spory.

Ztráta papežského státu otevřela prostor pro diskusi, aby se takovou morální autoritou stal papež.

Přestože se prosazení podobného institutu nepodařilo, když západní země odmítly návrh cara Mikuláše II., aby se arbitrem na mírové konferenci v Haagu r. 1898 stal Lev XIII, přesto znovuožila myšlenka spravedlivého řádu v otázce mezinárodních vztahů. K alespoň částečnému naplnění podobné touhy došlo podpisem Charty OSN, po půlstoletí těch nejkrvavějších a nejrozsáhlejších konfliktů v lidské historii.

6.2 Světové války dvacátého věku

Technický rozvoj i systém rekrutace umožnil zcela nový charakter vedení války a současně i způsob jejího rozšíření. Hrůzy a šílené běsnění spojené s I. světovou válkou znamenalo celosvětový šok. Bylo neúnosné dále setrvávat u eticky neutrálního pojetí legitimacy válečného konfliktu. Bylo zapotřebí razantně zareagovat, ale nenabízel se vhodný teoretický nástroj.

Nestačilo pouhé stanovení partikulárních zákonů platných pro válečný stav *ius in bello* jako smlouva o zajatcích, o zákazu používání určitých typů zbraní atp.

28. června 1919 byla z tohoto popudu založena Liga národů a r. 1928 31 zemí podepsalo Kellogg-Briandův pakt, který se později rozšířil na 63 zemí.

Kellogg-Briandův pakt odsuzuje válku jako prostředek řešení mezinárodních sporů, smlouvu sepsali ministři zahraničí Francie a USA, nicméně byla neúspěšná, neboť postrádala klauzuli vynutitelnosti, případně potrestání agresora.³¹

Ani jeden z výše naznačených pokusů však nemohl být účinný, což prokázalo hned několik mezinárodních konfliktů, jako vstup japonských vojsk do Mandžuska r. 1931, italská anexie Etiopie r. 1935–1936. Chyběla světová autorita vybavená dostatečnou prestiží a výkonnou mocí, která by podobné smlouvy mohla v mezinárodním kontextu naplňovat. To byl také jeden z důvodů, proč mohlo zcela beztrápně Německo v r. 1933 vypovědět své závazky ve vztahu k Lize národů a otevřít tak cesty k uskutečnění národně-socialistické diktatury.

³¹ VESELÝ, Z. *Světová politika 20. století v dokumentech (1900 -1945)*, Praha: Vysoká škola ekonomická 2000, s. 117-119.

Německo si poté uzavřelo zcela legitimně několik bilaterálních smluv, s Polskem (1934), Velkou Británií (1935) a Sovětským Svazem (1939), tím získalo čas na přípravu k ovládnutí celé Evropy.

6.3 Odpověď na II. světovou válku

Evropa dobře věděla, že po I. světové válce promeškala svou šanci k vytvoření právních a praktických záruk světového míru a poučena svými chybami se po II. světové válce snažila své úsilí dovést k úspěšnému cíli, který by byl precedens budoucího mírového uspořádání.

Již v r. 1944 v tušení brzkého konce války vznikl v Dumbarton Oaks nedaleko Washingtonu návrh textu základního dokumentu světové organizace, která by se vyvarovala chybám Ligy národů. Hlavním cílem bylo vytvoření světové autority schopné zamezit celosvětovému válečnému konfliktu.

25. června 1945 pak došlo k slavnostnímu podpisu nové Charty Organizace spojených národů, kterou na místě podepsalo hned 50 národů.

Charta měla sjednotit síly k zachování světového míru a bezpečnosti, přijmout zásady a zavést metody, aby nedošlo k užití ozbrojené síly leč ve společném zájmu.³²

Tragédie spočívající v neschopnosti překonat po I. světové válce pojetí absolutistického státu na základě smluvně zakotveného mezinárodního práva a bez uznané nadstátní autority, se projevila v opakovaném utrpení, které Evropě a celému světu přinesla II. světová válka. (Holub)

Kontrolní otázky

1. Jaký je rozdíl mezi *ius in bello* a kritérii spravedlivé války klasických teorií?
2. Jaký byl hlavní důvod skutečnosti, že smlouvy po I. světové válce nebyly úspěšné?
3. Vyjmenuj hlavní mezinárodní mírové smlouvy uzavřené mezi válkami a bezprostředně po II. světové válce.
4. Napište krátkou úvahu o tom, z jakého důvodu si myslíte, že se uvažovalo o tom, že by se arbitrem světových konfliktů stal papež.

Souhrn kapitoly

V druhé polovině 19. století se kromě pragmatické válečné von Clausewitzovy teorie, která však měla přínos v ohledu stanovení pravidel pro stav války a míru a zbavení se

³² Srov. BUREŠ, O. *Hledání teorie mezinárodního peacekeepingu*. Mezinárodní vztahy [online]. Mezinárodní vztahy 2007. [cit. 2021-15-02] Dostupné z: <http://www.mezinarodnivztahy.com/article/download/276/282>

ideologické představy boje dobra proti zlu, začala pociťovat potřeba po mezinárodně uznávané autoritě, která by fungovala jako rozhodčí sporů.

Zcela vážně se přemýšlelo o tom, že by se podobnou autoritou mohl stát papež a byla mu dokonce nabídnuta role arbitra v německo-španělském konfliktu a to samým Otto von Bismarkem. Do podobné role jej chtěl postavit car Mikuláš II. na mírové konferenci v Haagu. Ani jeden z pokusů však nebyl realizován. Nicméně se tak vytvořil důležitý precedens pro budoucí snahy.

I. světová válka ukázala nakolik je nedostatečné pojetí práva *ius in bello*, hned po válce vznikla Liga národů a později Kellogg-Briandův pakt, nicméně ani jedna úmluva nedisponovala výkonnou mocí a tak se ukázala být jen bezzubým nástrojem napsaným na papíře.

Z předešlých chyb se evropské národy chtěly poučit při dalším z pokusů o vytvoření nadnárodní autority, kterou měl konstituovat podpis pod Chartou Organizace spojených národů, který se udál bezprostředně po válce.

Literatura

HOLUB, T.: *Boj proti terorismu ve světle nauky o takzvané spravedlivé válce*, Praha 2009, s. 57-62.

WALZER, M.: *Just and Unjust Wars. A Moral Argument with Historical Illustrations*, New York 1977.

Rozvíjející literatura k tématu

PARRY, C.: League of nations, in: EPIL, 3. díl.

PUTTKAMER, E.: Versailles Peace Treaty (1919), in: EPIL, 4. díl.

BOUCHER, D.: Political Theories of International Relations. From Thucydides to the Present, Oxford 1998

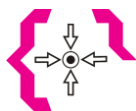

7 Poválečné dokumenty

V sedmé kapitole se podíváme na hlavní poválečné dokumenty spojené s otázkami míru a války. Nejprve nás bude zajímat jediný závazný mezinárodní dokument týkající se světového řádu, kterým je Charta Organizace spojených národů.

Dalším dokumentem, kterému budeme věnovat pozornost, je Všeobecná deklarace lidských práv, která sice závazná není, ale vytváří základ a rámec pro ukotvení konkrétních řešení a kroků, které umožňuje Charta Organizace spojených národů.

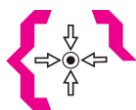
Dalšími dokumenty, ke kterým obrátíme naši pozornost, jsou relevantní dokumenty papežů, konstituce II. vatikánského koncilu *Gaudium et spes* a katechismus katolické církve, které také nejsou v ohledu občanského a mezinárodního práva závazné, ale zásadním způsobem ovlivňují nejpočetnější organizovanou skupinu lidí na planetě.

Cíle kapitoly

Po prostudování kapitoly bude student znát:

- Na jakých principech je vystavěna Charta Organizace spojených národů.
- co usiluje Všeobecná deklarace lidských práv.
- Jaké jsou mechanismy implementace lidských práv.
- Jaké církevní dokumenty se vyjadřují k otázkám války a míru po II. světové válce.
- Jaká jsou kritéria použití vojenské síly podle Katechismu katolické církve.

Pojmy k zapamatování

• Charta OSN	• Princip subsidiarity	• Lidská práva
• Všeobecná deklarace lidských práv	• Princip federalismu	• Genocida
• Mezinárodní soud pro lidská práva	• Princip vymahatelnosti a sankcí	• Válečné zločiny
• Princip demokratického konsenzu	• Světová autorita	• Lev XIII.
• Kubánská krize	• Globální uspořádání	• Benedikt XV.
	• Pacem in terris	• Pius XII.
	• Katechismus katolické církve	• Jan XXIII.
		• Berlínská krize
		• Gaudium et spes

7.1 Charta OSN

Bezpochyby nejdůležitějším poválečným dokumentem je Charta OSN, která se snaží o vybudování nového světového řádu, který se snaží předejít novým světovým konfliktům.

Principy Charty OSN³³

- Základní cíl je úsilí o světový mír a zabránění světovému konfliktu.
- Všechny země si jsou v OSN rovny a mají jeden hlas.
- OSN se nestará o vnitrostátní záležitosti členů.
- Rozhodnutí Rady bezpečnosti OSN jsou pro všechny členy závazná.
- O užití vojenské síly rozhoduje pouze Rada bezpečnosti OSN.
- Prosazení rozhodnutí Rady bezpečnosti je možné vynucovat i silou.
- Stát se může bránit, dokud nebude schopna zasáhnout Rada bezpečnosti.
- Zúčastněné státy vytvoří stálý Mezinárodní soudní dvůr pro řešení sporů mezi suverénními státy.
- Pracuje s pojetím práv národů.

Důležité je poznamenat, že Charta OSN je jediný závazný smluvní rámec, který se dosud podařilo vytvořit pro řešení mezinárodních vztahů. Navzdory neúspěchům a vzájemnému vetování stálých členů při návrzích řešení některých konfliktů, se tento rámec ukázal být, sice ne bez výhrad, ale přeci jen funkčním. Je třeba uvážit, že alespoň pokud jde o Evropu, nedošlo k mezinárodnímu válečnému konfliktu, který by eskaloval i přes zásah OSN.

Zajímavé také je, že pojetí řešení konfliktů v rámci OSN obsahuje prvky, které vycházejí ze scholastiky, učení Francisca de Vitorii a Huga Grotia.

Charta OSN výrazně přiblížila vysněnou metu, možnost světového mírového uspořádání. Na scénu se opět vrací myšlenka světové autority, avšak její svrchovanost není odvozena od Boží autority.

Legitimita použití moci je výrazně omezena na nutné případy sebeobrany a vážného ohrožení světového míru.

³³ INFORMAČNÍ CENTRUM OSN V PRAZE. Dokumenty OSN. Charta Organizace spojených národů a Statut Mezinárodního Soudního dvora [online]. UNIC 2005 [cit. 2021-12-02]. Dostupné z: <https://www.osn.cz/wp-content/uploads/Charta-OSN-2019.pdf>

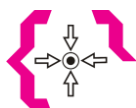
7.2 Všeobecná deklarace lidských práv

Druhým zásadním dokumentem, který vznikl bezprostředně po válce, je Všeobecná deklarace lidských práv přijatá 10. prosince 1948. Je třeba brát v potaz, že tyto dva dokumenty jsou jedinou společnou platformou, na které se byly schopné jednotlivé národy světa domluvit bez ohledu na rasovou, kulturní, mocenskou nebo náboženskou rozdílnost.

Na rozdíl od Charty OSN nemá Všeobecná deklarace lidských práv v rámci mezinárodního práva závazný charakter a je závislá na právním řádu každého ze států.

Lidská práva předcházejí stát a současně si na něm nárokují jistá práva, stát je může pouze uznat, nemůže je vytvořit nebo propůjčit. Ve shodě s Všeobecnou deklarací lidských práv se jedná o

1. práva na svobodu zajišťující čl. chráněný prostor před zásahy zvenčí.
2. občanská práva - tedy politická a participační, člověk se může podílet na vytváření právních a sociálních principů.
3. sociální práva zajišťující rámcově socioekonomické podmínky umožňující obě předchozí práva (právo na vzdělání, bydlení, zaměstnání, soc. zabezpečení apod.).
4. solidární práva upravují mezinárodní vztahy ve prospěch míru, ochrany životního prostředí, humanitární pomoci apod.³⁴

Lidská práva mají charakter vzájemné výměny, mají sociální charakter, nejsou jen právy, ale také druhem povinnosti na principu personality a odpovědnosti!

7.3 Lidská práva a řád - Stát jako garant lidských práv

V 18. st. byla stále běžnější ideou představa, že lidská práva jsou vrozená každému člověku. Stát je tato práva nucen uznat a podle nich se politicky, sociálně a právně orientovat. Univerzální práva mají paradoxní povahu, neboť se mají vyhlašovat a prosazovat v partikulárních národních státech. Burke, kritik VFR tvrdil, že lidská práva mohou fungovat pouze v konkrétní společnosti a nepředcházejí ji.

Nový pohled přišel se vznikem OSN (1945) a Všeobecnou deklarací lidských práv (1948).

S kritickou koncepcí pojetí lidských práv přichází Hannah Arendtová. Práva jsou zaručitelná právě prostřednictvím států, které je díky občanským právům prostředkují.

Mezi světovými válkami a po r. 1945 prudce narostlo množství lidí bez státní příslušnosti a politických uprchlíků, kteří utíkali před svízelnou nesnesitelností podmínek k životu.

³⁴ Srov. *Všeobecná deklarace lidských práv*, [cit. 2021-12-02] Dostupné z: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf>

Lidé prchající z vážných důvodů, ztratili spolu s domovem bezprostřední politickou ochranu, občanská práva a politický a legální status, tedy podíl na právech. Sami se většinou do své situace nedostali vlastní vinou.

Tak se ukázala základní potřeba **práva na práva**. Ztráta práv prostředkovaných státem znamená ztrátu lidských práv. Tragédie lidí bez práv nespočívá v nerovnosti před zákonem, ale v tom, že zákon neexistuje. Právo se realizuje jen uvnitř politického společenství. Člověk potřebuje víc než jiná práva **právo na členství v politickém společenství**. To právo má být všem garantováno společenstvím národů. Lidská práva potřebují zprostředkování a politickou institucionalizaci.

Arendtová poukazuje na palčivý vztah partikularismu a universalismu. OSN má být právním garantem práva na práva. Stát pak má: a) respektovat lidská práva, b) ochraňovat lidská práva, c) naplňovat lidská práva, což vyžaduje mezinárodní spolupráci.

Navzdory jejich teoretické universalitě neexistuje systém universální jurisdikce nad lidskými právy. Naplnění práv je relativní, závisí na státu. Lidská práva předpokládají monopolizaci a centralizaci moci.

Je jisté, že uznání lidských práv vyžaduje jejich implementaci do společenského řádu. Zejména do systému pozitivního práva vybaveného principem vymahatelnosti a sankcí. V současnosti k tomu slouží především tři mechanismy:³⁵

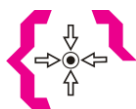
1. Rezoluce OSN.
2. Soudní řízení (Evropský soud pro lid. Práva, Meziamerický soudní dvůr, Mezinárodní trestní tribunál v Haagu a tři mimořádné soudní tribunály pro válečné zločiny (V Haagu - Jugoslávie, v Arushe – Rwanda, soud ve Freetownu/Haagu – Sierra Leone) – to představuje průlom do právního systému, založeném na suverenitě států. V současné době se uvažuje o zřízení soudů pro případy v Ugandě, Demokratické republice Kongo, Středoafričské republice a nejnověji v Dárfúru. (Ke smlouvě o mezinárodním tribunálu v Haagu se nepřipojila Indie, Čína, Rusko a USA.)
3. Povinnost podávat zprávy o stavu lidských práv pro státy, které jsou podepsané pod Všeobecnou deklaraci lidských práv. Ty jsou konfrontovány se stínovými zprávami nevládních organizací.

³⁵ Viz ŠTURMA, P. **Implementace lidských práv** a mezinárodní kontrolní mechanismy, Praha: Vodnář 1999. Srov. též AKANDJI-KOMBE, J.-F. *Positive obligations under the European Convention on Human Rights: A guide to the implementation of the European Convention on Human Rights*. Human rights handbooks. no. 7. Strasbourg: Council of Europe 2007, s. 6, [cit. 2020-13-03] Dostupné z <http://www.coe.int/en/web/human-rights-rule-of-law/human-rights-handbooks>

Do agendy soudů nebyly zařazeny případy terorismu, používání nukleárních zbraní a obchodu s drogami (tato agenda by přetížila soud). Řeší případy genocidy, zločiny proti lidskosti, válečné zločiny a zločiny agrese.

Vzhledem k pravomocem těchto soudů a otázek s tím spojených se objevila otázka **globálního uspořádání a vládnutí**. Od 90. let kolem toho vznikla nejen diskuze, ale byla také ustavena Komise pro globální vládnutí. Jde o to, že neexistuje třetí účinná strana sporu, větší a mocnější státy nemusí brát faktický ohled na usnesení OSN a rovněž výnosy haagského tribunálu nejsou doprovázeny vynucovací silou. Vymáhání je závislé na mezinárodní spolupráci.

Lidská práva mají univerzální charakter. Pokud by se redukovala jen na antropologický fakt bez jejich sociálního a právního ukotvení, zůstala by jen pouhým ideálem, pokud by ale byla zcela závislá na pozitivním právu, ztratila by svůj kritický potenciál!

7.4 Univerzalita a partikularita lidských práv

Z výše řečeného je patrné, že vztah mezi univerzalitou a partikularitou je vztahem plným napětí. Převod lidskoprávních nároků se odehrává v rámci regionální kompetence státní suverenity. Jde o vymezení exklusivního a inklusivního, v rámci státní suverenity (kdo patří k nám a kdo nikoli). Avšak partikularita nemá být **partikularismem** ale zprostředkovatelem univerzality. Tedy partikularita potřebuje být do jisté míry otevřená. Univerzalita potřebuje jak struktury, tak širší proces utváření společnosti.

Uskutečňování lidských práv je závislé na zprostředkující partikulární struktuře a konkrétním společenství. Vzhledem k tomu, že se člověk na lidských právech podílí svým lidstvím i jejich partikulární rozměr vyžaduje vysokou míru společenské participace, tedy demokracie.

Globální dobra a dobra ostatní

Jisté skutečnosti-dobra lidského života lze řešit jen na globální úrovni, jako např. zápas o větší citlivost ve vztahu ke klimatickým změnám. Nicméně některá dobra, jako např. právní ochrana, lze realizovat pouze uvnitř konkrétně vymezené společnosti. Tedy společnosti, která má hranice.

Uskutečňování partikulárních dober by bylo nemožné v situaci, kdy by neexistovaly konkrétní hranice. Participace na společenství, politická a sociální práva potřebují rámec, ve kterém mohou být vyžadována a aplikována.

Globální i lokální charakter má například skutečnost solidarity. Do univerzálního rozměru univerzality patří maxima přijmout pronásledované z důvodů politických nebo náboženských, uprchlíky před válečnými konflikty, ekologickou nebo přírodní katastrofou. Lokální solidarita se vyjadřuje například volným přístupem občanů daného státu ke vzdělání nebo zdravotní péči. Jediné je solidární vůči skupině a skupina je solidární vůči jedinci.

Globalita a lokalita jsou vzájemně propojeny společnou identitou. Ta se může vytvářet především díky společenským institucím a útvarům prostředkujícím konkrétní formy komunikace. Identita je chápána jako společný, stále zakládaný projekt.

Na počátku devadesátých let se otevřela nová, bolestná a velmi důležitá kapitola spojená s otázkou etického posouzení humanitární intervence, tedy možnosti odpovědi na hrubé porušování lidských práv uvnitř svrchovaného suverénního členského státu OSN.

7.5 Církevní dokumenty a válka

Otázkou globálního uspořádání ve spojitosti s válečnými konflikty a světovým mírem se intenzivně zabývá také římsko-katolická církev jako patrně nejvlivnější a nejvýznamnější morální autorita z hlediska globálního dosahu. Již na přelomu 19. a 20. století navrhoval papež **Lev XIII.** obnovení světové autority. **Benedikt XV.**, jehož pontifikát spadl do období I. světové války, hledal všemožným způsobem cesty k jejímu ukončení a aktivně se zapojil do pomoci jejím obětem, snažil se zabránit genocidě Arménů v Turecku. Obdobným způsobem jednal i **Pius XII.** během konfliktu II. světové války a to především ve prospěch pronásledovaných Židů. Vzhledem k tomu, že měl tento papež osobní zkušenost s tou nejhrůznější válkou dějin, je s jeho jménem spojen novodobý postoj katolické církve v oblasti etiky válečného konfliktu a etiky mírového soužití.

V katolickém přístupu tak byla možnost použít vojenskou sílu pevně spojena se vznikem a rozvojem mezinárodních celosvětových struktur.³⁶

Nicméně tyto struktury musí být vybudovány na neměnném mravním zákoně, který vložil do lidských srdcí Bůh. Legitimita autority není popírána, ale její vojenské kroky musí být podřízeny řádu mezinárodního práva. Papež nejprve navrhuje tři kritéria pro vznik světové organizace:

1. princip demokratického konsenzu³⁷
2. princip subsidiarity³⁸
3. princip federalismu³⁹

A poté vyslovil požadavek, aby návrh struktury nově vznikající OSN znamenal:

³⁶ Srov. GIANELLI, A.; TORNIELLI, A. *Papi, guerre e terrorismo*, Milano: Sugarco Edizioni 2006, s. 9-93.

³⁷ Srov. PIUS XII. *Mír ze spravedlnosti. Výbor projevů pronesených ve válečných letech 1939–1945*. Praha: Atlas 1947, s. 192-198.

³⁸ PIUS XII. *Quadragesimo anno*, 79-80, Praha: Zvon 1996. [cit. 2021-10-03] Dostupné z http://www.kebrle.cz/katdocs/soc_enc/QuadragesimoAnno.htm

³⁹ ŽÁK, P. **Proměny vztahu papežství k evropské integraci: Od Pia XII. k Benediktu XVI.**, *Mezinárodní vztahy*, 4/2013, s. 67–88. [cit. 2021-20-03] Dostupné z file:///C:/Users/U%C5%BEivatel/Downloads/744-Article%20Text-1517-1-10-20131204.pdf

„vytvoření orgánu vybaveného na základě společného rozhodnutí nejvyššími mocenskými pravomocemi“.⁴⁰

Tedy, aby měl pravomoc předejít každému napadení státu pod jakoukoli záminkou.

Dalším papežem, který se k našim otázkám vyjádřil, byl „papež míru“ **Jan XXIII.**, ten během svého pontifikátu nejen zažil tzv. kubánskou krizi (1962), která byla dosud největší hrozbou vypuknutí III. světové války, ale dokonce se stal hlavní a rozhodující postavou, která v důsledku konfliktu zabránila. Kromě kubánské krize působil také během krize berlínské (1958-1962). Na kubánskou krizi tento papež reagoval ve své encyklice *Pacem in terris*:

...tyto otázky může vyřešit jen taková autorita, jejíž moc, forma i nástroje by byly týchž rozměrů a jejíž působnost by byla celosvětová, pak z toho plyne, že sám mravní řád žádá ustavení celosvětové politické moci.“

Papež Jan XXIII. však také píše, že základ mezinárodního míru tvoří především pravda, ke které tato autorita celosvětové politické moci musí být vztažena.⁴¹

Také dokumenty II. vatikánského koncilu se zabývají otázkami míru a války. V klíčovém dokumentu *Gaudium et spes* je kapitola nazvaná *Mír a společenství národů*, kde v článku 79 stojí:

„Dokud bude hrozit nebezpečí války a nebude existovat příslušná mezinárodní autorita vybavená dostatečnými mocenskými prostředky, dotud se nebude vládám moci upřít právo na spravedlivou obranu, ovšem po vyčerpání všech prostředků mírového jednání.“⁴² Tedy válka jen jako ultima ratio.

Posledním církevním dokumentem, který nás bude zajímat je **Katechismus katolické církve** (KKC). Tedy více či méně závazná nauka, která ovlivňuje život více než miliardy křesťanů na celém světě. V článku č. 2309 KKC jsou uvedeny podmínky použití vojenské síly, které je třeba „přísně a striktně zvážit“.⁴³

- Aby škoda způsobená národu či společenství národů útočníkem byla trvalá, těžká a jistá.
- Aby se všechny jiné prostředky, jak tomu zabránit, ukázaly neproveditelné a neúčinné.
- Aby existovaly oprávněné vyhlídky na úspěch.
- Aby použití zbraní nevyvolalo mnohem těžší zla a zmatky než zlo, které je třeba odstranit.

⁴⁰ PIUS XII. *Mír ze spravedlnosti. Výbor projevů pronesených ve válečných letech 1939–1945*. Praha: Atlas 1947, s. 180.

⁴¹ JAN XXIII. *Pacem in terris*, čl. 137, 86-90, Praha: Zvon 1996. [cit. 2021-22-03] Dostupné z <https://www.socialninauka.cz/files/files/Pacem%20in%20terris.pdf>

⁴² *Gaudium et spes*, čl. 79, in: Dokumenty II. Vatikánského koncilu, Praha: Zvon, 1995.

⁴³ *Katechismus katolické církve*, čl. 2309, Praha: Zvon 1995.

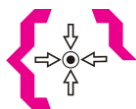

Závažnou otázkou je však otázka hrozby použití nukleárních zbraní, se kterou se světové společenství teprve bude muset nějakým způsobem vyrovnat. Zatím je jen ve fázi hledání adekvátního řešení. Svatý stolec se k této otázce staví tak, že:

Nukleární odstrašování je přípustné jen jako krátkodobý, nevyhnutelný prostředek na cestě k úplnému odzbrojení.

K otázce etického posouzení humanitární intervence, tedy možnosti odpovědi na hrubé porušování lidských práv uvnitř svrchovaného suverénního členského státu OSN, se Svatý stolec staví tak, že když jsou ohrožena základní lidská práva, je třeba vnímat humanitární intervenci ve prospěch těch, kdo se nemohou bránit, jako spravedlivou obranu proti nespravedlivému agresorovi.

Bezpodmínečně platný řád bytí a účelů obsahuje jako mravní požadavek a završení společenského vývoje také sjednocení lidského pokolení a rodiny národů. (Pius XII.)

Kontrolní otázky

Jaké hlavní důvody vedly k podpisu Charty OSN a co ji charakterizuje?

Jaký je vztah Charty OSN a Všeobecné deklarace lidských práv?

Jaké máme mechanismy implantace Charty OSN a Všeobecné deklarace lidských práv?

Na jakém základě je třeba vytvářet a posilovat světovou autoritu vybavenou výkonnou mocí podle církevních dokumentů?

Jaký postoj k narušení státní suverenity humanitární intervencí zaujímá Svatý stolec a proč?

Souhrn kapitoly

Bezpochyby nejdůležitějším poválečným dokumentem, který se zabývá řešením závažné otázky předcházení světových konfliktů, je Charta Organizace spojených národů. Charta usiluje o vytvoření světové autority, která by nebyla vybavena jen autoritou morální, ale měla také výkonné pravomoci. Je třeba zdůraznit, že se jedná o jediný závazný dokument týkající se světového uspořádání. Navzdory všem nedostatkům takto vymezené smlouvy a také její faktické slabosti, nepružnosti a pomalosti, je třeba konstatovat, že v konečném důsledku Charta funguje a přináší určité výsledky. Je tedy prvním historickým precedents podobného druhu.

Charta však musí být v přímém vztahu k nějakému morálně-etickému rámci. Takový rámec vytváří další ze základních dokumentů, kterým je Všeobecná deklarace lidských práv. Lidská práva mají charakter vzájemné výměny, mají tedy univerzální povahu. Ta však musí být konkrétně implementována a to jak v zákonodárství jednotlivých států, tak také v pomoci univerzálnějších mechanismů jako jsou rezoluce OSN, mezinárodní soudy a povinnosti států podávat každoroční zprávu o stavu lidských práv na svém území.

Zásadní význam mají také dokumenty katolické církve, jako největší organizace se závaznou strukturou vlastního kanonického práva. Papežové již během I. světové války a hlavně během II. světové války upozorňovali na nutnost vytvoření celosvětové funkční autority vybavené výkonnými pravomocemi. Následné dokumenty Jana XXIII. a II. vatikánského koncilu však podtrhují, že tato autorita musí být na prvním místě autoritou morální.

Katechismus katolické církve pak stanovuje přísná a striktní pravidla použití vojenské síly.

Literatura

HOLUB, T.: Boj proti terorismu ve světle nauky o takzvané spravedlivé válce, Praha 2009, s. 63-75.

WALZER, M.: Just and Unjust Wars. A Moral Argument with Historical Illustrations, New York 1977.

HAHUŠ, J.: Křesťanství a lidská práva, in: TENTÝŽ (ed.), Křesťanství a lidská práva, Brno-Praha 2002, s. 34-35.

Charta OSN, [cit. 2021-12-02] Dostupné z: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/charta-organizace-spojenych-narodu-a-statut-mezinarodniho-soudniho-dvora.pdf>

Všeobecná deklarace lidských práv, [cit. 2021-12-02] Dostupné z: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf>

Rozvíjející literatura k tématu:

JAN XXIII.: Pacem in terris, Praha 1996.

Gaudium et spes, in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Praha 1995.

RETHMANN, A.P.: Církev jako politicko-morální činitel v pluralitní společnosti, in: Universum 4 (2001), s. 18-19.

Katechismus katolické církve, Kostelní Vydří 2002, čl. 2302-2317.

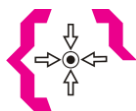

8 Etika válečného konfliktu a globální terorismus - Afghánistán

V osmé kapitole se krátce podíváme na posun ve vyhodnocování skutečnosti války po teroristických útocích 11. září 2001. Budou nás zajímat některé aspekty posunu vymezení pojmu války.

Dále se budeme zabírat novodobou historií Afghánistánu, abychom si přiblížili situaci země, která v konfliktu bude sehrávat rozhodující úlohu. Teprve poté si zrekapitulujeme rychlý sled událostí po vlastních útocích.

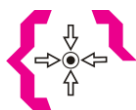
Následně se podíváme na politické reakce představitelů USA, NATO, EU a OSN. Poté se budeme věnovat tomu, co říká na vzniklou situaci mezinárodní právo a platné smlouvy. V závěru kapitoly se budeme věnovat postojům jednotlivých představitelů katolické církve, které šly ve své době tak trochu proti politickému proudu a dnes se jeví být velmi prozíravými.

Cíle kapitoly

Po prostudování kapitoly bude student znát:

- Jakého posunu doznal pojem války v důsledku událostí 11. září 2001
- Jak na vzniklou situaci reagovaly významné politické autority.
- Jak na situaci nahlíží mezinárodní právo.
- Jaký byl postoj autorit katolické církve.

Pojmy k zapamatování

• Terorismus	• Paštunové	• Kolektivní obrana
• al-Káida	• 5. článek Washingtonské smlouvy	• Válečný akt
• Talibán	• Subjekt mezinárodního práva	• Mezinárodní právo
• Ozbrojený útok		

8.1 Evropský islamismus

V posledních desetiletích se kumulují konflikty, které mají povahu střetu mezi západními kulturními hodnotami a hodnotami islámu. Již v 80. letech se ve Francii stal jablkem sváru sportovní úbor ve francouzských školách, který byl pro muslimské obyvatelstvo problematickým, podobně jako dnes zákaz nošení šátků (v roce 2004 vešel ve Francii v platnost zákon o nošení excesivních náboženských symbolů ve školách, který se zvláště silně dotkl evropských muslimů. Tento zákon navazoval na první sekularizační zákony Julese Ferryho z roku 1882, které byly vystavěny na koncepci formování občanských ctností a loajality ve vztahu k občanské identitě).

Konzervativní islám se tak dostal do kolize s republikánskou definicí občanského národa.

Také Německo se hlásilo k oddělení církvi od státu, což spoluneslo neutralitu státu ve vztahu k církvím, avšak ta se na rozdíl od francouzského pojetí (které náboženství z veřejného prostoru spíše eliminuje) projevovalo rovností náboženství uvnitř veřejného prostoru.

Absence náboženského vyučování v německých školách však byla jednou z příčin kulturní separace muslimské menšiny. Díky tomu zde vznikaly koranické školy, které byly často řízené náboženskými radikály a fundamentalisty.

Vzhledem k historickým vazbám na Alžírsko a díky útokům alžírských teroristů si Francie již v 90. letech uvědomila nebezpečí netolerantního islamismu. Francouzská administrativa se snažila zabránit vlivu fundamentalistických islamistických skupin, nedovolovala vstupu jejím ideologů a aktivistů na své území. Roku 2005 tehdejší ministr vnitra Nicolas Sarkozy deklaroval, že imámové a propagandisté hlásající netolerantní islám a násilí budou deportováni a zbaveni občanství.

V Evropě jsou přítomny především tři dominantní formy fundamentalistického islámu: džihádismus, pietismus a umírněný islamismus. První dvě jsou odnoží salafismu hlásajícího návrat ke způsobu života předků (salaf), který byl od 60. let šířen za pomoci petrodolarů ze Saudské Arábie. Proti pluralitě islámu je v rámci salafismu prosazován jeden jediný model. Džihádismus je spojením salafismu a radikálního křídla Muslimských bratří. Tato syntéza byla v základu afghánského muslimského internacionalismu, hlásající boj proti odpadlíkům a bezvěrcům. Džihadisté jsou blízcí Al-Káidě, ale na rozdíl od nich odkládají svatou válku do budoucna. I tak představují silnou hrozbu sociální soudržnosti.

Dnes se situace komplikuje díky tomu, že prostřednictvím internetu a satelitní televize jsou možnosti ovlivňování muslimských komunit téměř neomezené.

Celý problém integrace fundamentalistických skupin islamistů do západních společností se ukázal být navýsost aktuálním po teroristických útocích v září roku 2001.

8.2 Je teroristická akce akcí válečnou?

Útok na strategické cíle USA uskutečněný 11. září 2001 způsobil, že se hlavním tématem etiky válečného konfliktu stala otázka boje proti terorismu. Bezprostředně po útoku prohlásil prezident Spojených států, že tento útok byl válečným aktem. Je tomu opravdu tak?

Terorismus vnímáme jako násilí páchané na civilistech za účelem vyvolání strachu a dosažení politického cíle. Jenomže útok z 11. září se jednoduché definici fenoménu terorismu vzpírá.⁴⁴ **Posun od původního vymezení** můžeme charakterizovat několika aspekty:

⁴⁴ Srov. ŠEDIVÝ, J.: Nové paradigma terorismu, in *Mezinárodní politika* 1/2003, s. 4-7.

- Strategický plán teroristického činu zahrnoval cílenou sebevraždu atentátníků.
- Teroristický čin nebyl pouhým symbolem, ale cíleným masakrem.
- Svým rozsahem, počtem obětí, množstvím a výší materiálních škod dalece přesáhl veškeré dosud spáchané teroristické akty.
- Aktéři teroristického činu byli nadnárodně organizováni a propojeni a tudíž i nadále schopni uskutečnit úder na mnoha místech světa.

Otevírá se nám nová bolestná etapa lidských dějin. Nestojíme tu sice proti legitimní vojenské moci, avšak extrémní ohrožení terorismem má v současné době charakter ohrožení válkou. Politické autority prohlašují, že za jistých podmínek je možné a eticky ospravedlnitelné a přiměřené použít vojenskou sílu na obranu těch, kdo jsou nevině ohroženi teroristickými útoky. Na základě výsledků analýzy se podíváme na možnou etickou kriteriologii asymetrického boje s terorismem s vědomím odlišnosti postojů k použití vojenské síly.

8.3 Novodobá historie Afghánistánu

Afghánistán v moderní době prošel poněkud strmým politickým vývojem. Během II. světové války byla země neutrální, nicméně žila v trvale napjatých vztazích s Pákistánem. Na vině bylo mj. nešťastné dělení Britské Indie, kdy Afghánistán usiloval o přidělení severozápadní oblasti Pákistánu obývaných Paštuny ke svému území. Právě hranice mezi Afghánistánem a Pákistánem je dodnes velmi problematickou a platí více méně jen na papíře.

V roce 1973 byla po padesátiletém období monarchické vlády vyhlášena republika, ale při státním převratu v r. 1978 došlo k zavraždění krále a nastolení marxistické vlády Muhammada Tarakího. Také on byl rok nato zavražděn, prezidentem se stal Háfizulláh Amín, který přijal nabídku pomoci Sovětského svazu. V roce 1979 do země vstoupila sovětská vojska, sesadila Amína a dosadila Barbaka Karmala. Toho v roce 1986 vystřídal Muhammad Nadžibulláh. Země byla natrvalo rozdělena na příznivce marxismu a na bojovníky hnutí odporu, kteří byli podporováni USA. V roce 1988 byla v Ženevě uzavřena mírová dohoda, která nakonec vedla k odchodu sovětských vojsk ze země.

V roce 1992 byl v Afghánistánu vyhlášen islámský stát, prezidentova vláda však postupně slábla a kontrolu nad územím získávalo fundamentalistické hnutí Talibán, které bylo podporováno Pákistánem. Proti Talibánu se zformovala tzv. Severní aliance, ale r. 1996 se Talibán zmocnil Kábulu a prakticky se ujal vlády v Afghánistánu.

8.4 Vývoj událostí po 11. září 2001

20. září 2001 oznámil prezident Bush, že zpravodajské informace ukazují, že stopy viníků leteckých útoků na cíle v USA vedou do Afghánistánu k organizaci al-Káida s podporou hnutí Tálíbán.

28. září 2001 schválila Rada bezpečnosti OSN rezoluci o boji proti terorismu. 2. října aktivovala Rada NATO poprvé v historii 5. článek Washingtonské smlouvy, který v případě napadení jednoho z členů Aliance zaručuje jeho kolektivní obranu. 7. října byly zahájeny americko-britské útoky v rámci operace Enduring Freedom na pozice Tálíbánu

a al-Káidy v Afghánistánu. V listopadu ofenzíva Severní aliance podporovaná elitními jednotkami USA dobyla Kábul a síly Tálibánu se stáhly do hor Kandaháru, kde pokračovaly tvrdé boje. 7. prosince složil Tálibán zbraně do rukou paštunských milicí. Velitelé Tálibánu však uprchli. 15. prosince 2001 je sestavena prozatímní vláda prezidenta Hamída Karzáiho.

8.5 Postoje politické reprezentace

Vzhledem k tomu, že se jednalo o dosud největší teroristický útok, který máme v dějinách zaznamenaný, byly reakce politických garnitur OSN, NATO, EU aj. ojediněle jednotné. Právo na obranu nebylo nikým v žádné seriózní diskusi jakkoli zpochybněno a to ani politicky ani eticky.

V jednom ze svých prvních prohlášení, které bylo silně emotivně podmíněné, americký prezident formuloval boj jako „monumentální boj dobra proti zlu.“⁴⁵ Podobně se však vyjadřoval i později, používal výrazy jako „boj světla“, „boj civilizace“.⁴⁶ V takto postavené pozici přímo nabízí otázku, zda vůbec bylo možné nestát na straně Aliance vedené Američany.

Ještě zásadnější byl ale projev amerického prezidenta, kde teroristické útoky vedené na strategické cíle v USA, nazývá činy válečnými a hovoří o nich jako o aktu války.

Tím se ale otevírá otázka, která je z hlediska etického otázkou zásadní, a to je, za jakých podmínek můžeme v souvislosti s teroristickými útoky hovořit o válečném aktu?

Členské státy EU se symbolicky přihlásily k podpoře a ochotě se podílet na potrestání původců útoků na USA, když 11. září 2001 vyhlásili dnem smutku. Představitelé EU vyhlásili, že mezinárodní právo umožňuje stíhat pachatele a organizátory terorismu, kdekoli se nalézá, a že žádné zemi není možné tolerovat ukrývání teroristů. Avšak není zřejmé, jestli má jít o opatření policejní, nebo vojenská. Prezident Bush dokonce při své řeči v OSN 10. listopadu vyzýval představitele všech zemí k odpovědnosti za svou budoucnost:

„Platí cena, kterou je nutné zaplatit za podporu terorismu, to platí pro každý režim. A tato cena bude zaplacená. Spojenci teroru nesou stejnou vinu za vraždu, jsou před spravedlností, jsou za ni odpovědní rovným dílem.“⁴⁷

NATO se již druhý den po útocích rozhodlo aktivovat 5. článek Washingtonské dohody. Podmínka v pátém článku k aktivaci byla formulována tak, že útok proti jednomu nebo

⁴⁵ BUSH, G.W. "Address to the Nation," September 11/2001, [cit. 2021-29-03]. Dostupné z: <https://www.americanrhetoric.com/speeches/gwbush911addresstothetnation.htm>

⁴⁶ BUSH, G.W. "Address to a Joint Session of Congress and the American People,". September 20/2001, [cit. 2021-29-03] Dostupné z https://www.washingtonpost.com/wp-srv/nation/specials/attacked/transcripts/bushaddress_092001.html

⁴⁷ BUSH, G.W. Speech to United Nations, November 10/2001, [cit. 2021-29-03] Dostupné z <http://edition.cnn.com/2001/US/11/10/ret.bush.un.transcript/index.html>

více členům NATO v Evropě nebo Severní Americe má být považován za útok proti všem.⁴⁸

Rada bezpečnosti OSN jako reakci na teroristické události v USA schválila 28. září 2001 nový dokument o boji proti terorismu, který stanovuje širokou škálu závazných opatření boje proti terorismu v celosvětovém měřítku. Všechna ta opatření mají jediný cíl – bránit teroristickým organizacím v činnosti.

8.1 Mezinárodní právo a reakce na útoky z 11. září 2001

Mezi těmi, kdo se zapojili do operace Enduring Freedom, panovala shoda, zda je jejich postup v souladu se zněním Charty OSN a standardy mezinárodního práva. Nicméně je tu jistá nejednoznačnost v definování teroristických aktů ze strany Rady bezpečnosti OSN, která se promítla do otázky, zda je možné zářijové teroristické útoky definovat z mezinárodněprávního hlediska jako *ozbrojený útok* (*armed attack*), který podle Charty OSN zakládá právo na vojenský zásah. Navíc, i kdyby bylo možné teroristické útoky ze září 2001 označit za ozbrojený útok, zůstávají tu závažné problémy:

- **V případě uznání, že útoky byly ozbrojeným útokem, stává se al-Káida subjektem mezinárodního práva, neboť ozbrojené konflikty vojenského charakteru jsou možné jen mezi subjekty mezinárodního práva. Takový právní důsledek je však nepřijatelný. Mimostátní entity nelze přesně lokalizovat ani přesně definovat.**
- **Akt sebeobrany jednotlivého státu má mít charakter okamžité akce, jejíž prioritou je zabránění dalším škodám. Operace Enduring Freedom měla spíše charakter vojenské odvety než sebeobrany.**
- **Obrana proti ozbrojenému útoku je sice podle Charty OSN možná v rámci unilaterální nebo koaliční sebeobrany, ale pouze po dobu, kdy není schopna OSN zajistit obranu sama.**

Jinou závažnou otázkou je průkaznost důkazů, které byly předloženy k verifikaci tvrzení, že původcem útoků je al-Káida, kterou podporuje vládnoucí režim Tálibánu v Afghánistánu. Nicméně důkazy nejsou veřejnosti dostupné, kdo je tedy schopen eticky posoudit relevanci takových důkazů?

Specialisti na mezinárodní právo také nejsou jednotní v otázce míry odpovědnosti Afghánistánu za útoky z 11. září 2001.

⁴⁸ „Smluvní strany se dohodly, že ozbrojený útok proti jedné nebo více z nich v Evropě nebo Severní Americe bude považován za útok proti všem, a proto odsouhlasily, že dojde-li k takovému ozbrojenému útoku, každá z nich uplatní právo na individuální nebo kolektivní obranu, uznané článkem 51 Charty Spojených národů, pomůže smluvní straně nebo stranám takto napadeným tím, že neprodleně podnikne sama a v souladu s ostatními stranami takovou akci, jakou bude považovat za nutnou, včetně použití ozbrojené síly, s cílem obnovit a udržet bezpečnost severoatlantické oblasti.“ *Severoatlantická smlouva* [cit. 2021-29-03] Dostupné z https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=cs

8.2 Stanovisko katolické církve

Papež se během roku 2001 nikdy k použití síly jako odpovědi na 11. září přímo nevyjádřil. Stálý pozorovatel Vatikánu při OSN na Valném zasedání OSN dne 15. října 2001 zdůraznil několik skutečností:⁴⁹

- Odpověď na terorismus vyžaduje koordinaci na vyšší úrovni než pouze státní.
- Odpověď musí být přiměřená, bez nepřiměřeného utrpení civilistů.
- Odpověď nesmí mít charakter odplaty.
- V boji proti terorismu je třeba pojmenovat a potírat kořeny tohoto zla.
- Kořeny zla mohou existovat jak v politické, tak v ekonomické, sociální, náboženské a kulturní rovině.
- Mezi nejzávažnější příčiny terorismu patří chudoba a nenávist.

Papež současně důrazně prohlásil, že zavrženíhodné násilí nemůže být ztotožňováno s žádným náboženstvím jako takovým a jeho učením. „žádný církevní představitel nemůže jednat proti terorismu shovívavě a ještě méně o něm kázat.“ (10.1. 2002)⁵⁰

Již 14. 11. 2001 američtí biskupové upozorňovali na:⁵¹

- Nová etická dilemata, která bude třeba v souvislosti s použitím síly vůči terorismu použít.
- Nesnadnost kritérií pro ozbrojené akce v Afghánistánu z hlediska jejich smysluplnosti.
- Rozdílnost pohledů i u zastánců principu spravedlivé války.
- Možný je i pacifistický postoj.

Biskupská konference Velké Británie deklarovala 20. 9. 2001, že legitimita obrany musí pamatovat na etické aspekty:

- Vojenské akce nesmí mít charakter odplaty.
- O řešení je třeba stále usilovat v souladu s mezinárodně platným právem.
- Kritérium proporcionality nespočívá v numerickém srovnávání počtu obětí, ale v posouzení velikosti hrozby a ohrožení.
- Termín „válka proti terorismu“ v sobě nese nebezpečí nekontrolované eskalace a trvalého konfliktu a tím i znásobení nepřátel v další generaci.

⁴⁹ RICARD, P. L'intervento di S.Ecc. Mons. Renato Martino, Osservatore Permanente della Santa Sede all'ONU, oggi all'Assemblea delle Nazioni Unite [cit. 2021-29-03] Dostupné z <http://www.vita.it/it/article/2001/10/22/vaticano-le-rappresaglie-contro-il-terrorismo-sono-soluzioni-illusorie/6225/>

⁵⁰ JAN PAVEL II. *Discorso del Santo Padre ai membri del Corpo Diplomatico accreditato presso la Santa Sede per la presentazione 10. 1. 2002* [cit. 2021-29-03] Dostupné z http://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/2002/january/documents/hf_jp-ii_spe_20020110_diplomatic-corps.html

⁵¹ U.S. Conference of Catholic Bishops. *A pastoral message: Living with faith and hope after September 11*, 14. 11. 2001 [cit. 2021-29-03] Dostupné z: <https://www.usccb.org/resources/pastoral-message-living-faith-and-hope-after-september-11>

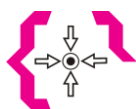
Švýcarská biskupská konference dokonce v dokumentu ze 17. 10. 2001 vojenský zásah v Afghánistánu rozhodně odmítla.

Organizace Justitia etPax a Pax Christi svůj postoj shrnuly do následujících argumentů:⁵²

- **Vojenská síla není adekvátní obranou proti teroristické hrozbě.**
- **Použitím vojenské síly vzniká obrovské a nekontrolovatelné nebezpečí vzniku spirály násilí, prohloubení konfliktu a jeho přenesení do roviny střetu náboženství a kultur.**
- **Jako vedlejší škody nelze připustit smrt a utrpení obrovského množství nevinných lidí ve zbídačených zemích, jejichž vlády skrývají teroristy.**
- **Je třeba se zabývat jednou ze základních příčin terorismu, jíž je výrazná nespravedlnost ve vlastnictví pozemského bohatství.**

70 představitelů různých charitativních, humanitních a vzdělávacích katolických institucí se vyslovalo, že teroristické útoky by měly být hodnoceny jako akty kriminální a nikoli válečné.

Existovalo ale také několik zastánců útoků, jako byl například katolický intelektuál George Weigel.

Při vojenském nasazení je třeba stále dodržovat zásadu poměrnosti a šetřit civilní obyvatelstvo.

Kontrolní otázky

1. Charakterizujte posun ve vymezení pojmu válka po teroristických událostech v září 2001.
2. Jaké jsou hlavní výhrady ze strany mezinárodního práva vůči válečné odvetě spojenců?
3. Co charakterizovalo postoj politických autorit bezprostředně po teroristických útocích na USA?
4. Jaké jsou hlavní výhrady ze strany autorit katolické církve ve vztahu k vojenské odvetě?

Souhrn kapitoly

Jako jeden z nejožehavějších problémů západní civilizace a potažmo globálního soužití se v posledních desetiletích jeví být otázka integrace fundamentalistických islamistických skupin. Neustálé kulturní konflikty mezi liberální společností a konzervativními islamisty

⁵² Justitia et Pax: Declaration on the Events of September 11th and Their Consequences, 30.9.2001, [cit. 2018-25-06] Dostupné z <http://www.juspax-eu.org/en/archiv/20010930.pdf>

způsobovaly celou řadu napětí, a nakonec útokem z 11. září 2001 vyústily v otevřený střet. Bezprostředně po útocích 11. září došlo k redefinování a posunu pojmu válka. Do válečného diskurzu se dostal na přední místo pojem terorismu, který je z hlediska mezinárodního práva jen velmi sporně definovatelný jako válečný akt.

Politické autority reagovaly velmi jednotně a rychle, byl uplatněn pátý článek Washingtonské smlouvy a tím byl umožněn společný vojenský zásah do Afghánistánu, kam ukazovaly zpravodajské stopy po pachatelích a vinících teroristických útoků na USA.

Komplikovaná politická situace v Afghánistánu navíc vypadala celkem jednoznačně, tedy, že Afghánistán byl v moci Tálibánu, který podporoval teroristickou organizaci al-Káida, důkazy se zdály být průkazné, ale veřejnost s nimi seznámena nebyla.

Z hlediska mezinárodního práva se ale akce ukázala být poněkud nejednoznačnou, neboť z teroristické organizace de facto činila subjekt mezinárodního práva, akce se navíc jevila jako odvetná a nepočítala s budoucím nasazením jednotek OSN, které by měly nahradit zasahující jednotky.

Od počátku kriticky na vzniklou odvetnou akci nahlížely autority katolické církve, které varovaly před prohloubením konfliktu, před možností množství nevinných obětí a rozšíření konfliktu na válku kulturní a náboženskou.

Literatura

MAREK, J. Dějiny Afghánistánu. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2006.

HOLUB, T.: Boj proti terorismu ve světle nauky o takzvané spravedlivé válce, Praha 2009, s. 85-111.

NAERT, F.: The Impact of the Fight Against Terrorism on the ius ad bellum, in: Ethical Perspectives 11/2003, s. 146-147.

Rozvíjející literatura k tématu

LATKOVIC, M. S.: *Just-War Theory, Catholic Morality, and Response to International Terrorism*, dostupné z: <http://www.catholicculture.org/library/view.cmf?recnum=4644>

Justitia et Pax: *Declaration on the Events of September 11th and Their Consequences*, [cit. 2021-22-02] Dostupné z: <http://www.juspax-eu.org/en/archiv/20010930.pdf>

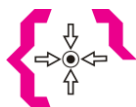

9 Etika válečného konfliktu a globální terorismus – Irák

V osmé kapitole se krátce budeme zabírat novodobou historií Iráku, abychom si přiblížili situaci druhé země, která v konfliktu bude sehrávat rozhodující úlohu. Teprve poté si zrekapitulujeme rychlý sled událostí války v Iráku.

Následně se podíváme na politické reakce představitelů USA, EU a OSN. Poté se budeme opět věnovat tomu, co říká na vzniklou situaci mezinárodní právo a platné smlouvy.

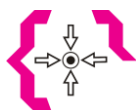
V závěru kapitoly se budeme věnovat odlišným postojům představitelů katolické církve, které šly ve své době proti politickému proudu ještě více, než tomu bylo v situaci v Afghánistánu a dnes se jeví být opět velmi prozíravými.

Cíle

Po prostudování kapitoly bude student znát:

- Jaká je novodobá historie Iráku.
- Jak na vznikající konflikt reagovaly významné politické autority.
- Jak na situaci nahlíží mezinárodní právo.
- Jaký byl postoj autorit katolické církve.

Pojmy k zapamatování

• Arabská socialistická strana	• Akce Pouštní bouře	• Princip menšího zla
• Baas	• Rezoluce OSN	• Právo silnějšího
• Irácko-iránský konflikt	• Anexe Kuvajtu	• Princip rovnosti

9.1 Novodobá historie Iráku⁵³

Porozumět složité situaci v Iráku by nebylo možné, kdybychom se nejprve nezabývali Afghánistánem. Vojenská intervence do Afghánistánu je precedens, bez kterého by se patrně nemohly udát ani vojenské akce v Iráku.

Nejprve se podíváme na současné nebo novodobé dějiny Iráku, abychom porozuměli složitosti politické situace v oblasti. Po I. světové válce bylo území dnešního Iráku svěřeno Ligu národů pod mandát Velké Británie. Irák získal samostatnost v roce 1932, vláda krále Faisala byla pod silným vlivem Velké Británie.

Postupně se však vláda radikalizovala a vymezovala vůči Velké Británii, dokonce až do té míry, že začala sympatizovat s nacistickým režimem v Německu. V roce 1941 byl Irák znovu obsazen Velkou Británií, aby se tak zajistil přísun ropy pro Spojenecká vojska.

⁵³ Viz PONÍŽILOVÁ, Martina. *Irák*. Praha: Libri, 2010.

Nezávislost Iráku byla obnovena hned po ukončení II. světové války, vlády se opět ujala hashemitská dynastie, jejímž členem byl i král Faisal. Nicméně r. 1958 došlo k vojenskému převratu a moci se ujala vysoká vojenská elita. Ta se ale u moci udržela jen deset let. V roce 1968 se k moci po dalším převratu dostala Arabská socialistická strana Baas. V rámci tohoto hnutí získával postupně na vlivu Saddám Husajn, který se r. 1979 stal prezidentem.

V roce 1980 rozpoutal jeho režim irácko-iránský konflikt táhnoucí se za hrůzostrašných okolností až do roku 1988. V rámci bojů bylo používáno civilní obyvatelstvo jako minohledači, děti jako vojáci, ze strany Saddáma Husajna došlo také k použití chemických zbraní. Je třeba ale také poznamenat, že Irák byl podporován dodávkami zbraní ze Spojených států amerických.

2. srpna 1990 vypuknul nový konflikt, Saddám Husajn podniknul invazi do Kuvajtu kvůli nevyjasněným sporům o státní hranici, Irák Kuvajt doslova anektoval. Avšak Rada bezpečnosti Organizace spojených národů vydala dne 29. listopadu 1990 rezoluci, ve které požadovala bezodkladný odchod vojsk Saddáma Husajna z Kuvajtu.

Vzhledem k tomu, že litera rezoluce nebyla naplněna, byla pod vedením Spojených států amerických zahájena vojenská operace Pouštní bouře. Této akce se účastnilo celkem 34 zemí, výsledkem akce byl bleskový úspěch a vytlačení iráckých vojsk z Kuvajtu. Akce, jichž se účastnily i vojenské síly z Československa, byla ukončena 27. února 1991.

Během devadesátých let napomínala řada rezolucí OSN Irák za neustálé porušování lidských práv, za spolupráci Iráku s teroristickými organizacemi a žádala nápravu. V roce 1998 však irácká vláda ze své země vypověděla zbrojní inspektory OSN, kteří se zaměřovali na kontrolu dodržování rezoluce o likvidaci zbraní hromadného ničení.

9.2 Vývoj událostí od ledna 2002 do ukončení operací

Na počátku roku 2002 začal probíhat přesun značného množství vojenských sil USA a VB do prostoru Perského zálivu. V září roku 2002 prezident Bush uveřejnil poprvé, a to na půdě Valného shromáždění OSN zprávu o spojení al-Káidy a Iráku. Saddám Husajn byl vykreslen jako rostoucí nebezpečí světového míru.

„Předpokládat dobrou vůli u tohoto režimu by znamenalo nezodpovědně dávat v sázku životy milionů i světový mír. A to je riziko, které nemůžeme podstoupit...“⁵⁴

24. září 2002 vystoupil ministerský předseda VB Tony Blair před britským parlamentem a požadoval změnu režimu v Iráku. I. října se dohodly OSN a Irák na obnovení kontrol zbrojních inspektorů. Den nato odsouhlasil Kongres USA rezoluci dovolující použít vojenskou sílu proti Iráku.

⁵⁴ BUSH, G.W. *President's Remarks at the United Nations General Assembly Remarks*, 12.9 2002 [cit. 2021-1-03]. Dostupné z

<https://georgewbushwhitehouse.archives.gov/news/releases/2002/09/20020912-1.html>

8. listopadu 2002 vydala po dlouhém jednání Rada bezpečnosti OSN rezoluci, která sice odsoudila irácký režim, vyzvala k dodržování předešlých rezolucí, ale neobsahovala odkaz na použití vojenské síly proti režimu Saddáma Husajna.⁵⁵

5. února 2003 americký ministr zahraničí Colin Powell předložil Valnému shromáždění OSN údajné důkazy výroby zbraní hromadného ničení v Iráku a důkazy pro kontakty vlády Iráku a teroristických organizací. Avšak 14. února inspektoři OSN mise UNMOVIC a generální ředitel Mezinárodní agentury pro atomovou energii předložili Radě bezpečnosti OSN svou zprávu, která neobsahovala žádný důkaz o výrobě jaderných, biologických a chemických zbraní. Nicméně upozornili na špatnou spolupráci ze strany Iráku.

Rusko, Francie, Německo navrhly pokračovat v diplomatickém jednání. 16. března 2003 se na Azorských ostrovech sešli George Bush, Tony Blair, předseda vlády Španělska José María Aznar a předseda vlády Portugalska José Manuel Barroso a deklarovali svou připravenost použít vojenskou sílu.

17. března 2003 v prohlášení k národu prohlašuje George Bush, že se Saddám Husajn musí se svými dvěma syny vzdát do 48 hodin. V opačném případě bude použita vojenská síla. Generální prokurátor VB prohlašuje, že případná vojenská akce je v souladu s mezinárodním právem.

V ranních hodinách 19. března 2003 vydal prezident USA rozkaz k zahájení vojenských operací v Iráku. Akcí se účastní USA, VB, Austrálie a Polsko. 10. dubna 2003 byl po rychlém postupu dobyt Kábul, Saddámu Husajnovi a mnohým prominentům režimu se podařilo uniknout.

1. května 2003 byla operace prohlášena za ukončenou, avšak vojenské střety mezi různými iráckými ozbrojenými skupinami a koalicí pokračovaly.

9.3 Postoje politické reprezentace

Ve Spojených státech se na politické scéně dostali ke slovu především neokonzervativisté. Jejich pojetí shrnuje přesvědčení, že americký nacionalismus je jiný než ostatní, neboť je svázán s ideou svobody. Spojené státy v jejich očích vyhrály II. světovou válku, válku studenou a v současné době vstupují do další války za svobodu člověka a trhu.

Nová forma války je válkou idejí, jediná možnost, jak v této válce zvítězit, je rozšíření demokracie a liberálních hodnot po celém světě. Asymetrický charakter této války je zřejmý, na jedné straně stojí vyspělé demokracie a na druhé straně stojí teroristické organizace spojené s možností dosažení zbraní hromadného ničení.

⁵⁵ United Nations Security Council Resolution 1441, [cit. 2021-1-03] Dostupné z: [https://undocs.org/S/RES/1441\(2002\)](https://undocs.org/S/RES/1441(2002))

„Tak jako jsme to dělali ve II. světové válce, ve studené válce, musíme použít naši obrovskou sílu v oblasti vědy a technologií, abychom zvítězili ve válce proti terorismu.“⁵⁶

„Po více než šest desetiletí se Amerika snažila chránit vlastní suverenitu a nezávislost prostřednictvím globálního působení a přítomnosti. Přitom Amerika pomáhala mnoha zemím a národům na cestě k demokracii, otevřenému trhu, individuální svobodě a míru s jejich sousedy. A přeci jsou zde i tací, kteří se staví proti roli Ameriky na světové scéně a kdo proti nám a našim přátelům chtějí požit násilí. Naše obrovská moc ponechává našim nepřátelům jen málo konvenčních možností k tomu, aby nám škodili. Jednou z takových možností je využít naší svobody a otevřenosti k tajnému pronikání teroristů do naší země za účelem útoku na naši vlast. Bezpečnostní opatření se snaží této cestě útoku na naše přátele zamezit a poskytnout tak bezpečný základ pro pokračující globální působení.“⁵⁷

12. září 2002 pronesl George Bush na půdě Valného shromáždění OSN řeč, kde mimo jiné řekl:

„Musíme si vybrat mezi světem strachu a světem pokroku. Nemůžeme jen nečinně přihlížet, zatímco se nebezpečí shromažďují. Musíme se postavit za svou bezpečnost a za trvalá práva a naděje lidstva. Podle dědictví a z vlastní vůle, Spojené státy americké se k tomu postaví. A delegáti Organizace spojených národů, vy máte také moc se k tomu postavit.“⁵⁸

Mesiánský přístup amerického prezidenta a silnou rétoriku s ní spojenou ilustruje také jeho projev k absolventům West Point Academy z 1. 6. 2002.

„Zaměřovat se na vraždu nevinných civilistů je vždy a všude špatné. Brutalita vůči ženám je vždy a všude špatná. Nemůže existovat neutralita mezi spravedlností a krutostí, mezi nevinnými a vinnými. Jsme v konfliktu mezi dobrem a zlem a Amerika bude nazývat zlo svým jménem...“⁵⁹

Argumenty podporující použití vojenské síly byly v dané době především dva:

- **Oprávněná státní autorita je odpovědná za ochranu vlastních občanů.**
- **V asymetrickém konfliktu mezi státní autoritou a mezinárodní teroristickou skupinou je jedinou smysluplnou formou obrany preventivní vojenská akce.**

⁵⁶ OFFICE OF HOMELAND SECURITY. National Strategy for Homeland Defense, 16 July 2002, s. 54, [cit. 2021-1-03] Dostupné z: <https://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/nat-strat-hls-2002.pdf>

⁵⁷ OFFICE OF HOMELAND SECURITY. National Strategy for Homeland Defense, 16 July 2002, s. 5, [cit. 2021-1-03] Dostupné z: <https://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/nat-strat-hls-2002.pdf>

⁵⁸ BUSH, G. W. President Bush Addresses United Nations General Assembly, 12. 9. 2002 [cit. 2021-1-03] Dostupné z <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2007/09/20070925-4.html>

⁵⁹ BUSH, G.W. Graduation Speech at West Point, 1 June 2002 [cit. 2021-1-03] Dostupné z <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/06/text/20020601-3.html>

V ohledu prvního argumentu je zajímavý výrok George Bushe z r. 2003, kdy říká, že protože Rada bezpečnosti OSN nedostala své povinnosti, musí nyní USA naplnit svou odpovědnost.

V ohledu druhého argumentu bylo jakékoliv jiné řešení, postoj nebo argumentace než vojenská akce chápáno jako nabádání k pasivitě.

Argumentace Velké Británie - na rozdíl od USA zde chybí pro použití vojenské síly dost zásadní důvod bezprostředního ohrožení vlastní země. Navíc ani Blair ani ostatní představitelé britské garnitury nikdy spojení Iráku, jako země usilující o zbraně hromadného ničení, s teroristy nepotvrdili. Hlavní důvod proč se Velká Británie do akce připojila, byla solidarita a přesvědčení v dobré víře, že hrozba spojená se Saddámem Husajnem je reálná.

Základním východiskem tohoto hlavního důvodu vstupu Velké Británie do konfliktu v Iráku byl **princip menšího zla**. Ze všech možností řešení bylo toto nejmenším zlem ze všech ostatních. Nicméně zcela zjevně užití kritéria nejzazší možnosti, které platí v teorii spravedlivé války, nebylo dostatečně vyargumentováno důkazy. Daleko spíše než kritérium poslední možnosti bylo užito kritérium vhodnosti, které je v rozporu s učením o spravedlivé válce.

Francie, Německo, Rusko naopak argumentovaly proti použití síly proti Iráku na základě těchto argumentů:

- Nebyly vyčerpány všechny prostředky na řešení nutného odzbrojení Iráku, což znamená, že není možné hovořit o válce jako o poslední možnosti.
- Eventuální unilaterální akce by destabilizovala celý dosavadní mezinárodní právní řád, a proto představuje zásadní ohrožení budoucího mírového uspořádání světa.
- Odhad destabilizujících následků nedává jasnou odpověď na zachování proporcionality: „Musíme si položit otázku, zda by vojenský útok na Irák zvýšil nebo podkopal spravedlnost a bezpečnost na středním východě a zda by vojenský útok zvýšil nebo snížil hrozbu teroristického útoku proti západu. Domnívám se, že taková válka riskuje obrovské ztráty na životech, rozsáhlé škody na životním prostředí a možnou destabilizaci právě těch států na středním východě, které se podle USA snaží chránit před Saddámovými zbraněmi hromadného ničení...“⁶⁰

Představitelé zemí nesouhlasících s vojenskou akcí však nehovořili o absolutně nedovoleném použití vojenské síly, avšak jejich výhrady vycházely z teorie spravedlivé války. Válka je možná jen jako poslední možnost, může být vyhlášena jen legitimní autoritou a tou byla Rada bezpečnosti OSN a musí být zvažován poměr mezi způsobenými škodami a získaným dobrem.

⁶⁰ Debata v britském parlamentu dne 24. 9. 2002, [cit. 2021-1-03] Dostupné z <https://publications.parliament.uk/pa/cm200102/cmhansrd/vo020924/debtext/20924-32.htm>

9.4 Mezinárodní právo a reakce na vojenskou akci v Iráku

Každé porušení mezinárodního právního řádu má za následek nejen bezprávný stav v dané věci, ale vede k zásadní destabilizaci celého právního řádu a tím k ohrožení celé mírové platformy. Současně nastoluje špatný precedens ve smyslu, že byl někdo k vojenské intervenci donucen děním v cizí zemi, na který se mohou v budoucnosti odvolávat při vojenské intervenci mocné státy.

Podle tohoto a jiných stanovisek šlo o znovuzavedení práva silnějšího. Jiní dokonce říkají, že šlo o porušení principu rovnosti a zavedení principu hegemoniálního postavení USA.

9.5 Stanovisko katolické církve

Na rozdíl od souhlasného postoje některých politických reprezentací a zdrženlivého nebo váhavého postoje jiných, byl postoj katolické církve k vojenské agresi do Iráku ve vztahu k hlediskům mezinárodního práva rozhodně odmítavý. Podle představitelů katolické církve na základě učení o spravedlivé válce nebyla naplněna stanovená kritéria. Papež Jan Pavel II. výslovně řekl den před zahájením konfliktu:

„To je důvod, proč – tváří v tvář obrovským důsledkům, které by mezinárodní vojenská operace měla pro národy Iráku a pro rovnováhu celého regionu Středního východu, již tak zkoušeného, i pro extremismus, který by z toho mohl vzejít - říkám všem: stále je čas vyjednávat; stále existuje prostor pro mír; nikdy není pozdě si rozumět a pokračovat v jednání...“⁶¹

- Jedinou legitimní autoritou s možností rozhodovat o použití síly je OSN, a to především Rada bezpečnosti OSN, každá unilaterální akce je akcí neetickou.
- V řešení irácké krize nejsou vyčerpány všechny mírové prostředky, a proto nemůže být uvažováno o poslední možnosti.
- Změna režimu – i když diktátorská – sama o sobě není důvodem, který by mohl legitimizovat válku, neboť ta je možná jen z důvodu sebeobrany.
- Společným požadavkem je podpora pokračování inspekcí, které budou mít záštitu mezinárodního společenství.
- Na rozdíl od politických prohlášení, je ve stanoviscích církví zastoupen také argument o destabilizaci regionu a celého světového řádu (nesmírné utrpení utečenců, zpusťování země, smrti nevinných, nárůst terorismu, odcizení mezi západním a islámským světem).

⁶¹ JAN PAVEL II. Angelus, 16. 3. 2003, [cit. 2021-12-03] Dostupné z http://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/angelus/2003/documents/hf_jp-ii_ang_20030316.html

- Obvinění vůči Husajnovi mají pouze hypotetický charakter.
- Zpochybněn je přímý vztah mezi terorismem ohrožujícím svět a iráckou krizí obecně.

Také v církvi však existovaly i nepočetné, ale přeci jen souhlasné hlasy některých katolických intelektuálů s útokem.

Souhlasná stanoviska (George Weigel)

- Jediný spravedlivý důvod proti agresí.
- Vláda, která by odmítla zajistit bezpečí občanům, by se dopustila hříchu zanedbávání povinnosti.
- Poslední možnost nemůže být chápána matematicky a časově.
- Nejde o preventivní válku, ale o pokračování války z r. 1991.
- Závažnost faktu, že Irák neplnil podmínky kapitulace, se zvýšila po 11. září 2001.
- Charta OSN deklaruje právo na sebeobranu.
- Není možné přiřknout svrchovanou etickou autoritu pěti stálým členům Rady bezpečnosti, protože jejich rozhodnutí nemotivuje etické, ale politické hledisko.
- Rada bezpečnosti oznámila, že pokud nebudou splněny jí uložené podmínky, bude to mít vážné důsledky.
- Po odzbrojení musí a bude následovat koordinované úsilí o obnovu Iráku.

Nesouhlasná stanoviska (Gerhard Beestermöller)

- Kdo jedná, tak jedná pouze z důvodu odvrácení trvale ohroženého míru a podpory všeobecných lidských práv.
- Motivy jednání musí být navenek rozpoznatelné.
- Kritéria je nutné koncipovat s mnohem vyššími nároky na jejich splnění, než tomu bylo doposud.
- Spojené státy zakrývají ochranou práv a zajištěním bezpečnosti vlastní nelegitimní zájmy, v Radě bezpečnosti prosazují z pozice politické a hospodářské síly partikulární zájmy.
- Rada bezpečnosti schválí vojenskou akci ve jménu znovuoobnovení světového míru.
- Nejvyšší kritérium etického jednání není naplnění právního řádu Charty OSN.
- Spravedlivým důvodem pro použití vojenské síly bez mandátu OSN může být pouze takové jednání jiného státu, které zásadně ohrožuje světový řád.
- Je ohrožení světového řádu Irákem skutečně závažnější, než ze strany jiných zemí v daném regionu?

Může být demokracie zavedena zvnějšku pomocí vojenské síly?

Kontrolní otázky

1. Jaký je vztah mezi novodobou historií a válkou v Iráku?
2. Jak došlo k vyvolání konfliktu?
3. Které země a proč souhlasily s konfliktem?
4. Promyslete důsledky výhrad a obav katolické církve, které se ve vztahu ke konfliktu v Iráku naplnily.

Souhrn kapitoly

Hned od počátku konfliktu v Iráku bylo patrné, že se jedná o zcela odlišnou akci, než o kterou se jednalo v Afghánistánu, byť od počátku byl útok na Irák prezentován jako pokračování války proti terorismu.

Novodobá historie Iráku, zvláště od té doby, co je spojená se stranou Baas, v jejímž čele stanul diktátor Saddám Husajn, je historií neobyčejně krutého násilí a opakovaných etnických čistek, a dokonce mezinárodních konfliktů. Když Irák anektoval Kuvajt na počátku devadesátých let dvacátého století, zasáhly dokonce vojenské síly Rady bezpečnosti OSN a po krátkém boji byl Kuvajt osvobozen.

Avšak Irák neplnil mírové smlouvy a dlouhodobě ztěžoval činnost inspektorů OSN v zemi, kteří prováděli kontroly v oblasti zbraní hromadného ničení. Situace se vyostřovala a došlo dokonce i k vypovězení inspektorů. Nicméně OSN stále ještě viděla možnost k vyjednávání.

Jenomže v této vypjaté situaci se rozhodly jednat Spojené státy americké, na základě nevěrohodných a nedostačujících důkazů a vyvolaly dlouho připravovaný konflikt. Americký prezident nejprve vydal ultimátum, které mělo vypršet po 48 hodinách a po jeho vypršení 19. března 2003 vydal rozkaz k útoku. Samotná válka netrvala dlouho, již na počátku května byla ukončena a začalo období rekonstrukce Iráku. Avšak toto období trvá prakticky dodnes a je doprovázeno nesčetnými nevinnými oběťmi a eskalací napětí v oblasti rozvoje sebevražedných teroristických útoků.

Během příprav, během útoku i po něm následovaly velmi rozdílné postoje světových vlád vůči samotné válce. S podporou se k USA připojila Velká Británie, zatímco Francie, Německo a Rusko se na nově vznikající konflikt dívaly odmítavě.

Pokud jde o postoj mezinárodního práva k útoku, je od počátku spíše negativní s velkými výhradami na nesplnění základních podmínek. Ještě odmítavějším však je postoj katolické církve, která hájí nauku o spravedlivé válce. Z hlediska kritérií spravedlivé války nebylo naplněno kritérium správného úmyslu, legitimní autority, spravedlivého důvodu, poslední možnosti a naděje na úspěch.

Literatura

HOLUB, T.: Boj proti terorismu ve světle nauky o takzvané spravedlivé válce, Praha 2009, s. 112-143.

NAERT, F.: The Impact of the Fight Against Terrorism on the ius ad bellum, in: Ethical Perspectives 11/2003, s. 146-147.

Rozvíjející literatura k textu

LATKOVIC, M. S.: Just-War Theory, Catholic Morality, and Response to International Terrorism, [cit. 2020-15-04] Dostupné z: <http://www.catholicculture.org/library/view.cfm?recnum=4644>

WEIGEL, G.: Moral Clarity at Time of War, [cit. 2020-20-05] Dostupné z: <http://www.ortodoxtoday.org/articles/WeigelJustWar.php>

NOWAK, M.: An Argument That War againsts Iraq Is Just, In: Origins, 36/2003.

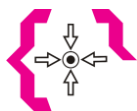
10 Etická dilemata a pokus o řešení

Jedenáctá kapitola naváže na předešlou. Je třeba se podívat na návrhy etických kritérií řešení problémů spojených se současným pojetím válečného konfliktu. Nejprve si shrneme a pojmenujeme dilemata spojená se situací kolem konfliktu v Iráku.

Dále se budeme zabývat návrhy řešení pomocí etického srovnání preventivního a preemptivního válečného konfliktu. Přičemž budeme mít na zřeteli specifičnost nového fenoménu terorismu a jeho dopadu na otázku po možnosti spravedlivé války.

Následně se pokusíme nastínit tuto novou a obtížnou perspektivu válečného konfliktu ve světle kritérií spravedlivé války. Tedy pokusíme se vlastní aplikaci těchto kritérií na „válku“ proti terorismu.

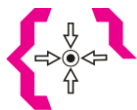
Nakonec si tato obecná kritéria budeme konkretizovat na válečný konflikt v Afghánistánu a Iráku.

Cíle

Po prostudování kapitoly bude student znát:

- Jaká jsou etická dilemata válečného konfliktu v Iráku.
- Jaké jsou současné návrhy v souvislosti s definicí války.
- Jak je možné promyslet kritéria spravedlivé války v souvislosti s válkou proti terorismu.
- Jakým způsobem tato kritéria můžeme aplikovat na konflikt v Afghánistánu a Iráku.

Pojmy k zapamatování

• Válka proti terorismu	• preemptivní sebeobrana
• Hegemoniální myšlení	• preventivní sebeobrana
• Definice války	• preventivní válka
• Aktivní spolupráce s teroristy	• agresor
• Pasivní spolupráce s teroristy	• poslední možnost
• Hodnověrnost důkazů	• naděje na úspěch
• Proporcionalita	• obecné blaho
• Veřejná autorita	

10.1 Etická dilemata spojená s konfliktem v Iráku

Vzhledem k tomu, že je etická problematika válečného konfliktu na poli mezinárodního práva a na poli mezinárodní spolupráce neustále v pohybu, musíme brát velmi vážně etická dilemata, která vyplývají ze způsobů řešení konfliktu v Iráku. Konflikt v Iráku se stal celkem vážným precedentem spojeným s celou řadou etických problémů, z nichž některé jsou:

- Možnost ztotožnění hodnot a zájmů konkrétního státu s univerzálně platnými hodnotami.

- Vztah pojmu válka v sousloví „válka proti terorismu“ k pojmu válka v rámci teorie o spravedlivé válce.
- Míra spoluodpovědnosti státu, který schvaluje či trpí na svém území činnost teroristických skupin a možnost použití vůči němu vojenské ozbrojené síly.
- Upřesnění jednotlivých kritérií obsažených v učení o spravedlivé válce, včetně kritéria definujícího cíl, při použití ozbrojené síly.
- Obsah pojmu spravedlivá obrana v reakci na teroristický útok, v kontextu preemptivního a preventivního použití síly.
- Vztah mezi jednotlivými státy a Organizací spojených národů z hlediska legitimní autority.
- Vztah mezi legitimitou z pohledu mezinárodního práva a z pohledu etického.
- Znovuzačlenění kritéria správného úmyslu ke kritériím obsaženým v Katechismu katolické církve.
- Adekvátní interpretace a použití kritérií o použití ozbrojené síly ze strany odpovědné politické autority.
- Účast vojáků v ozbrojených konfliktech, legitimizovaných eticky pochybným rozhodnutím státní autority.

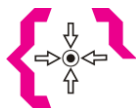
Všechna tato dilemata je třeba vzít v potaz při rozhodování o přistoupení k válečnému řešení konfliktu, a to velmi vážně a zodpovědně. Zásadní otázkou totiž neustále zůstává, zdali válka bude spravedlivá, či nikoli a bez otázek, které nám kladou tato dilemata, tuto otázku po spravedlivé válce zodpovědět nelze. Bez toho, aby odpověď na otázku po spravedlivé válce prošla sítí etických kritérií, by se nejednalo o nic jiného než o absolutistickou formu hegemoniálního způsobu myšlení s dalekosáhlými důsledky.

10.2 Návrhy řešení

Argument teroristů, že jednají ve jménu chudých, je zjevnou lží. Nespravedlnosti ve světě nemohou ospravedlnit nespravedlnost terorismu. Za těchto okolností je možné uvažovat o použití ozbrojené síly na základě naplnění všech kritérií, které stanovuje nauka o spravedlivé válce. Nauka o spravedlivé válce by se mohla stát spolehlivým orientačním bodem pro veřejné autority nesoucí zodpovědnost rozhodnutí.

Nesmíme ale zapomínat, že přímé poškození adresované při obraně útočníkovi může hrozit velkým nebezpečím, že postoje toho, kdo vede obranu, nebudou vedeny pouze snahou o obranu, ale i jinými neetickými motivy.

Z hlediska dnešního stavu není válka proti terorismu relevantním pojmem pro etické posouzení konkrétních válečných akcí, které mají charakter války. Definice války hovoří jen o otevřeném a vyhlášeném konfliktu mezi politickými uskupeními, jako jsou státy, národy nebo frakce téhož státu nebo národa. (Pokud tedy nepřevzme teroristická skupina mocenskou kontrolu nad konkrétním územím, pak není splněna podmínka ovládaného území.)

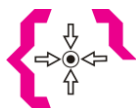
Je třeba bud':

- 1. Nalézt širší definici války.**
- 2. Nebo nenazývat, ve smyslu klasické definice, boj proti terorismu válkou.**

Jaká je tedy zodpovědnost zemí podporujících terorismus? Do jisté míry by asi mohlo platit, že tak jako je teroristická skupina vnímána jako agresor, tak by mohly být vnímány nespolupracující země v boji proti terorismu. Přičemž **spolupráce zemí s terorismem** může mít:

- aktivní charakter
- pasivní charakter

Avšak možnost užití vojenské síly, proti zemi spolupracující s terorismem aktivně či pasivně, musí současně doprovázet splnění všech ostatních kritérií, která jsou nutná k etické přípustnosti spravedlivé obrany, včetně principu proporcionality.

Zásadní podmínkou pro eventuální použití vojenské síly proti teroristické hrozbě je v rámci spravedlivé sebeobrany vždy nezbytná existence teritoria, na kterém teroristé mohou bezpečně a nerušeně rozvíjet své aktivity. A to pod aktivní, nebo pasivní ochranou legitimní autority, která tak zneužívá státní suverenitu.

Takový stát se formálně dostává na úroveň agresora.

Existuje dvojí forma sebeobrany:

- 1. preemtivní sebeobrana**
- 2. preventivní sebeobrana**

ad 1) V rámci preemtivní sebeobrany jde o bezprostřední a vážné ohrožení, které již nelze odvrátit žádnými jinými prostředky než válečnými. Taková situace nedovoluje žádné další zvažování! Vzhledem k povaze terorismu by se za jistých okolností skutečně mohlo jednat o bezprostřední a nutnou sebeobranu, která neposkytuje jinou možnost volby jiných prostředků než válečných a neposkytuje žádný čas na rozhodování.

ad 2) Není-li zřejmá a prokazatelná aktivní ani pasivní souvislost a provázanost teroristické skupiny na území nějakého státu a státních autorit, pak je použití vojenské síly v rámci spravedlivé sebeobrany eticky nepřipustné. Takový konflikt by byl preventivní válkou, a tedy eticky nelegitimní.

10.3 Kritéria spravedlivé války a návrhy nových řešení

Legitimní autorita

Po spáchání teroristického útoku je legitimní autoritou sebeobranou veřejná autorita státu, proti němuž byl čin spáchán. Veřejná autorita má povinnost chránit obecné blaho společnosti. Platná obrana je možná jen v případě, že nasazení vojenské síly je vedeno cílem přímého odvrácení konkrétně vzniklé hrozby a je zacíleno proti zemi, která spolupracovala a spolupracuje s teroristy vědomě a dobrovolně.

Z etického pohledu výkon legitimní autority napadeného státu končí tehdy, kdy mezinárodní autorita převezme plnou odpovědnost za dostatečnou obranu napadeného státu.

Je přímo eticky vyloučeno, aby byl alternativní projekt nové světové struktury budován na hegemoniálním principu.

Poslední možnost

V případě teroristického ohrožení je preemptivní forma sebeobranou legitimní. Nesmí však mít charakter prázdného gesta nebo pomsty. Jde o poslední možnost z hlediska reálné obrany. Veřejná autorita nesmí bezdůvodně riskovat životy civilního obyvatelstva ani vyšší ztráty na životech mezi příslušníky vlastních ozbrojených sil. Prvotní formou péče o obecné blaho, které má na starost veřejná autorita, je ochrana života osob jí svěřených.

Hodnověrnost důkazů

Důkazy by měly být dostupné, přesvědčivé a kontrolovatelné. Je legitimní požadovat maximální přesvědčivost důkazů. Čím menší je počet odpovědných osob, tím větší musí být míra jistoty důkazů a jejich kontrola. Jde o jasnou přesvědčivou evidenci mimo jakoukoli pochybnost.

Naděje na úspěch

Úspěšnost může být ovlivněna dvojí skutečností: a) eliminací konkrétní teroristické organizace b) nebo zajištěním trvalého stavu, kdy spolupracující stát nebude ve spolupráci s teroristy dál pokračovat. Zde nelze eticky rozhodnout o míře naděje, jedná se spíše o otázku vojensko-politické odbornosti.

Proporcionalita

Princip proporcionality by neměl počítat jen oběti konkrétního teroristického útoku, ale také poměr škod, které je konkrétní teroristická skupina schopna a rozhodnuta v budoucnosti způsobit. Má být ale započítána také vlna odporu, nenávisti mezi civilním obyvatelstvem, vyvolaná válečným utrpením. I zde jsou etická kritéria vágní.

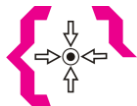
10.4 Konkretizace kritérií (Afghánistán, Irák)

Z výše uvedených kritérií a etických dilemat je třeba konstatovat několik závěrů v ohledu situace v Afghánistánu a Iráku:

- Každý uvedený válečný konflikt je třeba posuzovat odděleně a samostatně. Válkou není boj proti terorismu, jehož jsou konflikty v Afghánistánu a Iráku jen bitvami, které samostatnému hodnocení nepodléhají.

- Události předcházející válce v Afghánistánu nevylučují, že se mohlo jednat o splnění podmínek sebeobrany ve smyslu preemptivní akce. Avšak není jasné, nakolik byla naplněna ostatní kritéria spravedlivé války.
- V Iráku nebyla nikdy prokázána reálná existence teroristické skupiny operující na jeho území, která by byla podporována vládou. Vždy se hovořilo pouze o potenciálním charakteru hrozby. Tedy teritoriální kritérium nebylo s vysokou pravděpodobností splněno.

Hypotetická možnost rozhodně není dostačující k tomu, aby byla ozbrojená síla použita jako poslední prostředek poslední, výjimečné možnosti.

Kontrolní otázky

Rozpracujte etická dilemata války v Iráku do samostatné eseje v rozsahu 3 stran A4.

Proč nelze uvažovat o možnosti preventivní války?

Aplikujte princip proporcionality na konkrétní Vámi vybraný válečný konflikt.

Eticky srovnajte konflikt v Iráku, Afghánistánu a Bosně a Hercegovině.

Souhrn kapitoly

V této kapitole jsme se pokusili o etické zvážení nově vzniklé podoby a charakteru válečného konfliktu ovlivněného globálním terorismem.

Etická dilemata vyplývající z válečného konfliktu v Iráku jsou příliš závažná na to, aby se na ně nebral zřetel a aby nebyla teoreticky promyšlena. Hlavní hrozbou zanedbání řešení těchto dilemat by byla především hrozba jakési světové hegemonie nebo mocenské svévole, která by ale současně eskalovala nespokojenost, nenávist, a tedy i živnou půdu samotného terorismu.

Při řešení dilemat vysvítá najevo, že budeme muset buď změnit a rozšířit samotnou definici války, nebo budeme muset přestat nazývat válku proti terorismu válkou. Obojí bude mít dalekosáhlé teoretické, ale především také praktické důsledky.

Při zvažování otázky boje proti terorismu je třeba zvažovat teritoriální vazbu teroristické organizace na nějakou státní strukturu. Je-li ta vazba ne vynucená, ale ze strany vlády pasivní nebo dokonce aktivní, pak je možné uvažovat o konkrétním postupu proti dané zemi.

Nicméně jedinou přijatelnou sebeobranou proti teroristické hrozbě je preemptivní sebeobrana. Preventivní sebeobrana je naproti tomu eticky nepřípustná.

Z tohoto hlediska je třeba zvážít kritéria spravedlivé války jako kritérium hodnověrnosti důkazů, kritérium poslední možnosti, kritérium naděje na úspěch a kritérium proporcionality, především z hlediska dilemat spojených s otázkou možnosti války proti terorismu. V rámci těchto kritérií je třeba předejít hegemoniálnímu způsobu myšlení, který je eticky nelegitimní.

Při aplikaci těchto kritérií na válku v Afghánistánu a Iráku vyplývá najevo, že oba konflikty je třeba posuzovat odděleně, přičemž u konfliktu v Afghánistánu by bylo možné aplikovat teorii spravedlivé války, avšak ne všechna její kritéria jsou uspokojivě zodpovězena. V případě války v Iráku je situace o mnoho komplikovanější a vlastní konflikt vyznívá eticky spíše negativně, neboť některá kritéria nebyla s největší pravděpodobností vůbec naplněna (kritérium hodnověrnosti důkazů a kritérium teritoriality).

Literatura

HOLUB, T.: Boj proti terorismu ve světle nauky o takzvané spravedlivé válce, Praha 2009, s. 154-171.

HOPPE, T.: Prevence násilí místo preventivních válek, in: Salve 3/2005.

REICHBERG, G.M; SYSE, H.; BEGBY, E.: The Ethics of War, Oxford 2006.

Rozvíjející literatura k tématu

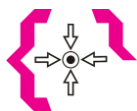
O'CONNELL, M.E.: Evidence of Terror, in: Journal of Conflict and Security Law 1/2002, s. 19-36.

WHITE, N.D.: The Legality of Bombing in the Name of Humanity, in: Journal of Conflict and Security Law 5/2000, s. 27-43.

11 Války, přistěhovalectví a identita

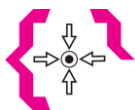
Poslední kapitola čtenáři přiblíží problematiku nejednoznačné složitosti vztahu mezi osobní a společnou identitou v rámci fenoménu přistěhovalectví, které je vyvoláváno důsledky válečných konfliktů a hrozeb. Podíváme se na čtyři základní modely národních identit a na jejich vztah k nově příchozím. Zajímat nás také budou evropské modely řešení integrace těchto nově příchozích a s nimi spojené teorie asimilacionismu a multikulturalismu. Velmi zajímavým jevem je faktor konvergence jednotlivých evropských integračních modelů. Poté se budeme zabývat kritikou falešného universalismu a podíváme se na návrhy řešení v rámci liberálního a komunitaristického multikulturalismu.

Cíle kapitoly

Po prostudování kapitoly bude student znát:

- Jaké jsou základní modely moderních národních identit.
- Jaké jsou hlavní modely integrace přistěhovalců.
- Co limituje teorie asimilacionismu a multikulturalismu.
- Jaké jsou návrhy na překročení těchto limitů.

Klíčová slova

• Národy přistěhovalců	• etnický národ přistěhovalců
• Národy exogenní	• etnicko-exklusivistický model
• Národy starousedlíků	• asimilační model
• Národy endogenní	• pluralistický model
• Národy občanské	• konvergence
• Národy etnické	• liberální multikulturalismus
• Občanský národ přistěhovalců	• komunitární multikulturalismus
• Občanský národ starousedlíků	• etnický národ starousedlíků

11.1 Modely identity

Je zřejmé, že přistěhovalci, kteří přicházejí do jednotlivých států z důvodu válečné hrozby nebo otevřeného válečného konfliktu, zásadním způsobem ovlivňují sebepojetí jednotlivých národů, které je vyjadřováno tzv. národními identitami.

Základní typologie národních identit spočívá na dvou protikladech. Na jedné straně stojí rozdíl mezi národy přistěhovalců (národy exogenní) a národy starousedlíků (národy endogenní), na druhé straně stojí národy občanské a národy etnické. První protiklad poukazuje na rozdíl mezi Novým a Starým světem, druhý poukazuje na protiklad mezi národem občanským a národem etnickým. U národů Nového světa je příslušnost důsledkem individuální volby s pohledem vstříc budoucnosti, u národů Starého světa je členství pojímáno jako osudové dědictví minulosti.

Pro etnické národy je kritériem členství pokrevní příbuznost k etnické skupině, pro občanské národy je to politická příslušnost k institucím státu.

První protiklad odkazuje ke způsobu vzniku národa a druhý se vztahuje ke kritériu příslušnosti.

	Národ přistěhovalců	Národ Starousedlíků
Občanský národ	USA, Kanada, Austrálie	Francie, Velká Británie
Etnický národ	Izrael	Německo

Největší protiklad se profiluje na ose vedoucí od pravého dolního rohu k levému hornímu.

Občanský národ přistěhovalců (USA, Kanada, Austrálie) má těžiště identity v přítomnosti, je tedy otevřenější k přistěhovalcům, přistěhovalecká politika těchto národů se dlouhou dobu blížila universalistickému a inklusivnímu kraji kontinua. V Kanadě a Austrálii je multikulturalismus státní ideologií.

Občanský národ starousedlíků (VB, Francie) má identitu založenou jak na historické minulosti, tak na politické budoucnosti. Republikánská forma vlády má vyjadřovat hodnoty platné pro celé lidstvo – pro všechny svobodné lidi. Revoluční universalismus tak poskytoval krytí fr. kolonialismu. Francie byla relativně otevřená přistěhovalcům, ale model integrace byl asimilacionistický. V Británii je model poněkud odlišný, jako velká říše poskytovala střechu mnoha regionálním, náboženským a etnickým skupinám, které si ponechávaly své odlišnosti pod podmínkou, že budou respektovat nadřazenost angl. kultury. Velkorysá politika otevřenosti v letech 1948-1962 byla motivována snahou udržet říši.

Etnický národ starousedlíků (Německo) má identitu také založenou na minulosti, avšak zatímco ve Francii a VB bylo občanství možné nabýt také na základě ius soli (místa narození), v Německu ho bylo možné od r. 1913 nabýt výhradně na základě ius sanguinis (pokrevního původu). Západní Německo bylo vlastí etnických Němců, ať již žili kdekoli. Vůči přistěhovalcům je zaujímán exklusivistický a partikularistický postoj, zatímco etničtí Němci jsou přijímáni automaticky.

Etnický národ přistěhovalců (Izrael) má těžiště identity v minulosti, sionismus pojímá stát jako výlučnou vlast židů definovaných krví a náboženstvím. Palestincům (původně po r. 48 700 tisíc, dnes 3,5 milionu) bylo většinou právo na „návrat“ odepřeno, Arabům (původně 186 tisíc, dnes milion) usídleným na území bylo sice přiznáno občanství, avšak dvacet let byli pod vojenskou správou. Podmínkou přistěhování a získání občanství je pokrevní a náboženská příslušnost nebo sjednocení rodiny, v případě Palestinců je tento nárok od r. 2003 značně omezován.

11.2 Modely integrace

Důležitou součástí přistěhovaleckých politik jsou politiky imigrační, které regulují vstup, počet a povahu imigrantů a také jejich včlenění do společnosti. Od 60. až 80. let 20. století lze v Evropě vysledovat tři odlišné typy integrace.

Etnicko-exklusivistický model hostujících dělníků (Německo). Migrace je podmíněna potřebami trhu práce a pobyt migrantů je chápán jako dočasný.

Asimilační model (Francie). Přistěhovalci jsou přijímáni jako stálí a rovnoprávní členové společnosti za podmínky, že se asimilují do dominantních vzorců. Regionální nebo etnické identity se z hlediska jakobínské politiky rovnají zradě občanského národa. Základní jednotkou integrace je jedinec.

Pluralistický model (Velká Británie). Základní jednotkou integrace je komunita etnicko-kulturní skupiny.

Od konce 90. let se ostré hranice tří národních modelů integrace začínají stírat. Německo se vzdává postupně svého exklusivismu, Francie přijímá antidiskriminační opatření, Velká Británie začíná klást důraz na individuální integraci v rámci muslimských komunit. V USA po 11. září 2001 narůstá tlak na redefinici národní identity, Amerika je stále více národem starousedlíků. Tomuto jevu obecně říkáme konvergence.

Všechny západní země hledají ideální cestu mezi francouzským asimilačním modelem integrace jednotlivců a britským pluralistickým modelem multikulturní integrace skupin.

11.3 Asimilacionismus ↔ Multikulturalismus

Hruža z důsledků spojení asimilacionismu a etnického vylučování po II. světové válce vedla k oslabování asimilacionismu v Evropě a oslabování segregace v USA. Kultury jsou stále více vnímány jako kompozice složené z množství subkultur, díky tomu není možné po přistěhovalcích chtít, aby se asimilovaly do tzv. národní kultury.

Od 60. let dostává termín asimilace stále více pejorativní nádech a je nahrazován termínem integrace. Za jádro kultury jsou považovány určité hodnoty jako svoboda, demokracie, rovné příležitosti, přičemž hlavním předpokladem integrace se stává zvládnutí národního jazyka.

Hovoříme o cestě k multikulturalismu, multikulturalismus je na prvním místě vždy důsledkem nediskriminace a rovných příležitostí.

Typickým příkladem je například hnutí za občanská práva v USA. Do amerického národa byli začleňováni příslušníci neanglosaských etnik, žen, gayů, leseb, tělesně postižených.

Od respektu k jednotlivci se přešlo k oslavě plurality skupin. Od liberálního multikulturalismu vedla cesta k multikulturalismu komunitaristickému.

Důsledkem byl diferencialistický obrat vyjádřený dvojjazyčnou výukou na amerických školách s vysokou mírou hispánských žáků, vznik nových disciplín jako gender, Black či Jewish studies. V Austrálii a Kanadě se multikulturalismus stal dokonce státní ideologií. V Evropě ožívají endogenní regionální, etnické skupinové identity (Baskové, Irové, Vlámové, Bretoňci...).

Výraznou multikulturní politiku zaujaly také některé evropské země (Velká Británie, Švédsko, Nizozemí).

Jenomže vzrůstající váha přistěhovalecké skupinové identity se začala postupně projevovat různými segregáčními tendencemi. Západní země začaly tedy zase přenášet důraz ze skupinového pólu integrace na pól občanské integrace individuální. Tento trend se začal výrazně projevovat hlavně v 90. letech. Skupinová diverzita je respektována, ale přestává být společenským dobrem.

Nizozemský integrační zákon z r. 1998 stanovuje 600 povinných hodin občanské výchovy a jazykových kursů pro všechny přistěhovalce ze zemí mimo EU.

11.4 Kritický multikulturalismus

Multikulturalismu můžeme také porozumět jako kritice falešného universalismu. Západní politické koncepty vycházejí z osvícenského konceptu občanské individuální rovnosti, které člověk dosahuje odložením svých etnických, náboženských, lokálních a jiných vazeb nebo jejich odsunutím do soukromí. Z tohoto pohledu pak vyvěrá právo států na asimilaci, která je chápána v tomto duchu jako emancipace jednotlivce. Rozum je vnímán jako universalizující prvek, zatímco tradice je vnímána jako prvek iracionální a předsudečný, nerozumný. Francouzi se chápou jako nositelé všelidského rozumného pokroku a z toho důvodu jsou Okciténci, Bretoňci asimilováni.

Postupný nástup multikulturalismu je především kritikou tohoto pohledu. Universalita a neutralita veřejné identity je odhalena jako domnělá, ve skutečnosti odpovídá zvláštním rysům určité skupiny.

Britská identita nebyla neutrální k identitě velšské, skotské, anglosaské a irské. Navzdory proklamované odluce náboženství a státu, nebyla britská identita neutrální ve vztahu k protestantismu a katolicismu. Výrazně protěžovala protestantskou identitu.

Žena je ve veřejném prostoru brána vážně pouze tehdy, chová-li se v něm jako muž. Tedy její občanská rovnost je nejen popřením jejího žensství, ale také uznáním nadřazenosti mužství.

Odpovědí na tento falešný universalismus je kulturní pluralismus (multikulturalismus).

11.5 Typy multikulturalismu

Kritika universalismu má především dvě podoby. Buď přijmeme opačnou pozici, tedy partikularismus, nebo se budeme snažit o pravý universalismus. První cesta je vlastní komunitaristickému multikulturalismu a druhá multikulturalismu liberálnímu. Oba směry zdůrazňují skupinovou diferenci a právo na ni.

Podle liberálů právo na diferenci doplňuje asimilaci, podle komunitaristů je asimilace právem na diferenci nahrazena.

Podle komunitaristů nepatří jednotlivci k národu automaticky, ale každý jen prostřednictvím své komunity, základní jednotkou emancipace není jednatel, ale komunita. Podle liberálů je hlavní jednotkou emancipace lidská osoba.

Avšak z obav před roztržštěním amerického národa do uzavřených skupin odmítají multikulturalismus nejen konzervativci, ale také někteří liberálové.

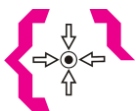
Multikulturalismus původně ukazoval cestu ven z úzce nacionalistické definice americké identity. Časem se však z nástroje zahrnutí a integrace stal nástroj vydělení. Původní nacionalismus degeneroval do podoby mnoha sub-nacionalismů (černošský nacionalismus, afrocentismus aj.).

11.6 Třetí cesta multikulturalismu

Kritici skupinových identit navrhuji individuální integraci a namísto etnické soudržnosti nabízejí soudržnost občanskou. Na první pohled to vypadá jako návrat k asimilacionismu. Avšak rozdíl mezi starým asimilacionismem a novou asimilací spočívá v tom, že asimilace, tj. přizpůsobení se mainstreamu nemusí znamenat asimilaci v ostatních oblastech. Návrat starého asimilacionismu si mohou přát jen nacionalisté a xenofobové. Návrat asimilace nemusí znamenat návrat asimilacionismu.

Etnická rezidenční segmentace a profesionální specializace jsou přijatelné tam, kde zajišťují průměrný životní standart a nebrání v participaci na životě většinové společnosti. V opačném případě jsou fenomény ekonomické specializace nežádoucí (Romové).

Pod fasádou universality a nestrannosti národních kultur se skrývala nadvláda partikulárních skupinových znaků.

Kontrolní otázky

1. Jakou národní identitu má národní charakter České republiky a proč?
2. Jaký model integrace byl použit v případě Marokánce, který přišel v 70. letech do Paříže a v případě Inda, který v 90. letech přišel do Londýna?

3. Popište problematičnost asimilacionistického přístupu na příkladu Romů v ČR.
4. Jaké dilema řeší tzv. třetí cesta?

Souhrn

Odlišné typy sebechápání jednotlivých národů zásadním způsobem ovlivňují přistěhovaleckou politiku a s ní spojenou politiku integrační. Zatímco exogenní a občanské národy jsou spíše otevřené, tak národy endogenní a etnické charakterizuje uzavřenost. Nicméně je třeba počítat s mnoha variacemi národních identit. Nejvyostřenější opozice se nám jeví být mezi národy, které mají etnicko-starousedlickou identitu a národy, které ji mají spíše přistěhovalecko-občanskou.

S tím souvisejí i integrační strategie jednotlivých národů, ukazuje se, že některé občanské národy na základě své universalistické ideologie tíhly k více či méně silnému asimilacionismu, který postupně přehodnocují a přijímají stále více multikulturních pozic. Jiné občanské národy s přistěhovaleckou minulostí, pěstující dlouhodobě multikulturalismus zase přehodnocují tyto své postoje a přijímají jistá asimilacionistická východiska své politiky. V této konvergenci můžeme vysledovat naléhavou potřebu odpovídající reakce na prudké celospolečenské změny spojené s procesem globalizace.

Ukázalo se, že cestou není ani asimilacionismus ani multikulturalismus. Stále více narůstající kritika multikulturalismu přináší nástin řešení v tzv. třetí cestě, ve které je totální asimilacionismus nahrazen partikulární asimilací, která ponechává a umožňuje za jistých podmínek multikulturní prostor.

Literatura

BARŠOVÁ, A., BARŠA, P.: Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku, Brno, Masarykova univerzita v Brně 2005, s. 30-49.

ŠTICA, P.: Oprávnění a hranice státní suverenity v imigrační politice – přistěhovalecká politika z pohledu křesťanské sociální etiky, Praha, Katolická teologická fakulta 2009, s. 269-273.

Rozvíjející literatura k tématu

BARŠA, P.: Politická teorie multikulturalismu, Brno, CDK 1999, s. 10-14, 31-33, 141-151, 231-246, 288-289.

YOUNG, I. M.: Justice and Politics of Difference, Princenton, Princenton University Press 1990, 141-146.

SCHLESINGER, A. M.: The Disuniting of America: Reflections on a Multicultural Society, New York, Norton 1992.

Název: Etika válečného konfliktu

Autor: ThLic. František Burda, Ph.D.

Vydalo nakladatelství Univerzity Hradec Králové, Gaudeamus jako svou 1793. publikaci.

Vydání: první

ISBN 978-80-7435-859-3 (online; pdf)

Toto dílo podléhá licenci Creative Commons 4.0

CC-BY-SA 4.0 – Uveďte původ – Zachovejte licenci

<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>